

Кар'ера доктара Раўса

П'еса ў трох актах

Акт першы

Сцэна першая

Адзел маркетынгу карпарацыі Якуба Бабіча. За офісным сталом сядзіць старшы менеджар адзелу. Перад ім, у нервовай позе наведніка, Доктар. На сталае ў Менеджара – стос папер. За спінай ў Доктара – фліп-чарт. На задніку сцэны светам выведзены лічбы 1515. Менеджар піша нешта алоўкам, потым адкладае нататкі і стомлена ўздымае галаву на Доктара.

Менеджар. Так. Ідзем далей. Наступны. Хто ў нас наступны? Імя.

Доктар. Франак.

Менеджар. Прозвішча.

Доктар. Скарына.

Менеджар. Памятаю такога, зараз знайду сіві. І чаму я гэтым займаюся? Чаму не эйчары?

Што за жыццё? Шэсць хвілін да перапынку на абед! Якое дарэчы папярэдняе месца працы?

Доктар. Я часова беспрацоўны.

Менеджар. Лайдак, значыцца.

Знаходзіць Curriculum Vitae Доктара, праглядае.

Менеджар. Што тут у нас? Абы што тут у нас. Кракаўскі Універсітэт, вызваленыя навукі. Во, прыдумуюць жа - «вызваленыя навукі!»! Гуманітарый, кароча. Дзіва што лайдацтвуе без працы. Гм. Далей. Падуя. Доктар медыцыны. Зусім весела. І што, вы мне скажыце, паважаны Францыск Лукіч, вы збіраецеся рабіць у нашай карпарацыі? Якуб Пятровіч Бабіч ні фармацэўтыкай, ні хвілазавіяй не займаецца. На якую пазіцыю вы прэтэндуеце? І чаму вы не пайшлі да эч араў?

Доктар. Тут, мабыць, нейкая памылка. Я ж таму і запрасіў аб сустрэчы прадстаўніка вашага паважанага адзелу, што не працаўладкоўвацца прыйшоў. У мяне іншая прапанова.

Менеджар. І якая ў вас прапанова?

Доктар. Вось глядзіце.

Доктар дастае самаробную кніжку, асцярожна кладзе на стол і падштурхвае Менеджару. Кніжка зроблена з паперчын, якія склееныя ўручную ды абгорнутыя адрэзам скуры.

Доктар. Бачылі такое?

Менеджар асцярожна гартае кніжку, трымаючы яе ўніз старонкамі. Потым шамаціць ёй, хутка прагортваючы лісты, нібыта гэта музычны інструмент. Ён спрабуе зразумець, як карыстацца кніжкай, але не здагадваецца, на што яна патрэбная.

Менеджар. Так! Бачыў! Шмат разоў! Тэлевізар называецца, так?

Доктар. Не, не тэлевізар. Гэта – прылада для чытання. Ну вось як вы зараз маё сіві чыталі...

Менеджар адкрывае кніжку і пачынае з разумным выглядам гартаць старонкі.

Доктар. Глядзіце. Ува ўсім вашым офісе няма ніводнай такой. Няма?

Менеджар. Няма.

Доктар. Таму што гэта вельмі дорага.

Менеджар. І таму што нам гэта не патрэбна.

Доктар. Але і вельмі дорага. Бо, каб перапісаць адзін асобнік скрыптар працуе ад шасці

месяцаў да году. Адсюль – кошты.

Менеджар. І непатрэбна.

Доктар. Але адзін немец вынайшаў спосаб не перапісваць, а выціскаць тэксты. Бы віно.

Хутка. Танна. Для ўсіх.

Менеджар. Ды ж непатрэбна!

Доктар. Непатрэбна, бо дорага!

Менеджар. Непатрэбна бо непатрэбна!

Доктар. А вы паспрабуйце!

Менеджар адкрывае самаробную кніжку, разгортвае і пачынае прамаўляць услых запісаны ў ёй тэкст. Гучыць урывак з 7-й главы «Пахвалы Глупству» Эразма Ратэрдамскага: *«Nomen igitur habetis: Viri, Quid addam epitheti? Quid nisi stultissimi? Nam quo alio honestiore cognomine Mystas suos compellet Dea STULTITIA? Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id iam Musis bene iuvantibus exponere...»*.

Менеджар (рэзка закрывае кніжку). І што, вы думаеце, нашы людзі будуць чытаць па-лацінску?

Доктар. Яны будуць чытаць па-нашаму. На нашай мове.

Менеджар. На нашай мове?

Доктар. Так, на нашай.

Менеджар. І што гэта за мова?

Доктар. Якая мова?

Менеджар. Тая, на якой мы зараз гаворым.

Доктар задумваецца.

Доктар. Руская.

Менеджар. Руская?

Доктар. Відавочна. Руская. І чытаць яны будуць па-руску.

Менеджар (разважліва). У гэтым, нешта ёсць. Я думаю, што мы можам узяць на рэалізацыю ў сетку нашых гіпермаркетаў шэсць. Не, нават сем. Ці... Сколькі вы казалі ў вас ёсць вась такіх?

Доктар. Тут праблема.

Менеджар. Якая праблема?

Доктар. Кніжкі яшчэ не надрукаваны. То бок, усё гатова, я пераклаў з чэшскага тэксту, які выйшаў у Венецыі...

Менеджар (Перабівае). То бок, вы прыйшлі сюды не здаваць тавар на рэалізацыю?

Доктар. Не.

Менеджар. І не ўладкоўвацца ў нашу гандлёвую сетку.

Доктар. Таксама не.

Менеджар. Дык што вы ад мяне хочаце?

Доктар. Разумеце, вась гэтая прылада (ён бярэ ў руку кніжку) цалкам зменіць сусвет. Уявіце сабе, што кожны зможа чытаць. Кожны! Уявіце сабе, што кніжка стане настолькі таннай, што яе можна будзе падарыць на дзень народзінаў ці нават проста пакінуць у таверне, узяўшы на палічцы з такімі ж кніжкамі іншую, і ніхто не будзе супраць.

Менеджар. І што?

Доктар. Уявіце сабе прастору, у якой тэксты віруюць без замінікі і ты ў любы момант можаш прачытаць любы з іх! Мудрасць роду чалавечага стане назапашвацца ды множыцца, а не захоўвацца, як зараз, у бібліятэках, куды маюць доступ адзінкі!

Менеджар (стомлена). І што?

Доктар. Уявіце сабе, што выціснутых тэкстаў зрабілася настолькі шмат, што кожны чалавек

можа набыць сабе новы асобнік, а не чытаць перапісаны трыццаць гадоў назад ды прачытаны трыццаццю іншымі людзьмі!

Менеджар (Раздражнёна). І што?

Доктар. Вось гэта (доктар уздымае кнігу) – будучыня.

Менеджар. Даражэнькі, шэсць хвілін назад у мяне заставалася шэсць хвілін да абеду!

Доктар. Будучыня, у якой людзі пачнуць не толькі перапісваць, але і прыдумляць тэксты! Ды не такія тэксты, што распаўсюджвае ўсімі намі любімы Desiderius Erasmus, не выхаваўчыя кодэксы ды не каментарыі да Святога Пісання, а тэксты пра нашае жыццё, пра тое, як маемся тут з вамі! Як рабілі старажытныя грэкі! Як рабіў Гамер! Толькі пра сёння! Пра сёння на нашай мове рускай! З'явіцца новы род тэкстаў – мастацкая літаратур-ысты-ка (Доктар са складанасцю вымаўляе гэтае слова).

Менеджар. Што вы ад мяне хаціце! Летуценнікам не месца ў адзеле маркетингу карпарацыі яго месці Якуба Пятровіча Бабіча!

Доктар. Дапамажыце мне.

Менеджар. О, то вы прыйшлі па інвестыцыі.

Доктар. Так, я прыйшоў па грошы. Укладаць копы ў тэхналогіі лепей, чым укладаць іх у рытэйл ці дэвелопінг. У Італіі я пазнаёміўся з адным юнаком, Пятром з Арэцы. Ён прыдумаў новы тып споведзі – калі ты кажаш не пра свае грахі, а пра чужыя. І кажаш пра іх не святому айцу, а ўсяму свету. Уяўляеце, колькі самавітых уладароў заплацяць Пятру, каб ён маўчаў? Уяўляеце, якім багатым Пётра стане пасля таго, як спалучыць ідэю такой споведзі з прыладай, што будзе выціскаць тэксты?

Менеджар. Дык пан Доктар думае заняцца шантажом?

Доктар (З націскам). Каб я хацеў заняцца шантажом, я пачынаў бы размовы з заможнымі людзьмі з прыкладаў таго, як карпарацыі крэдытуюць дзяржаву і ў адварот атрымліваюць ад яе корчмы, таверны і долі ў мытных зборах. Але, разумееце, нашае адрозненне ад Італіі – у тым, што тут увесь свет і так знае пра грахі сваіх самавітых уладароў. Праз нахабства апошніх (Менеджар апускае вочы). І таму няма ніякай патрэбнасці ў такіх публічных выкрыццях. Мая задача іншая. Мне не грошы патрэбныя. Не багацце. Не дом. Я хачу, каб збылася мая мара. Каб вось гэта (ён уздымае кнігу) ажыццявілася.

Менеджар. І на якіх умовах вы прапануеце ўваходзіць у ваш праект? У вас ёсць інвестыцыйны план?

Доктар. Я буду з вамі шчырым. І скажу проста. «Інвестыцыі» гэта занадта аптымістычны выраз у падазенай сітуацыі. Бо хутка вярнуць вам грошы не давядзецца. То я б выкарыстоўваў іншае слова. «Мецэнацтва».

Менеджар. Мецэ што?

Доктар. Мецэнацтва. Гэта калі заможны чалавек дае грошы проста так. Не спадзяючыся на іх вяртанне.

Менеджар. Не спадзяючыся на вяртанне?

Доктар. Так, не спадзяючыся. Проста – дае.

Менеджар. І ў чым тады сэнс?

Доктар (пасля ўздыху, без энергіі). Разумеце, вось гэта (ён ківае на кнігу) – будучыня. Уявіце сабе прастору, у якой тэксты віруюць без замінок, і ты ў любы момант можаш прачытаць любы з іх, мудрасць роду чалавечага стане назапашвацца ды множыцца, а не захоўвацца, як зараз, у бібліятэках, куды маюць доступ адзінкі...

Менеджар. Так, годзе! Досыць! Чалавечай мовай патлумач! Нашто мажному гаспадару Якубу Пятровічу Бабічу даваць табе грошы?

Доктар зноўку ўздыхае, але бачна, што ён быў гатовы да такога павароту. Ён падыходзіць да фліп-чарту і замацоўвае на ім вялікую – на ўвесь памер дашкі - ілюстрацыю. Гэта эскіз гравюры з кнігі «Ісус Сірахаў», «Царствы», «Быццё», самага вядомага партрэта Францыска Скарыны. Бляшанка, якую трымае ў руках леў – тая, што месціцца злева ад галавы і на якой ў арыгінале выяўлены перакрэслены па вертыкалі трохкутнік, - вольная. Усё астатняе на

партрэце супадае з арыгіналам.

Доктар (такім голасам, як быццам казаў гэта ўжо сто разоў). У пададзены момант ужо выкуплены рэкламны носьбіт ля правага вуха партрэта (Доктар абводзіць укрыжаваную трапецыю на правай бляшанцы лазернай указкай).

Доктар. Таксама вызначана месца для подпісу дызайнера (ён указвае на літары МЗ у ніжнім левым куце ілюстрацыі).

Доктар. Але мы можам вам прапанаваць левы ільвіны картуш, ён пакуль не заняты, але прапановы ёсць (Указка спыняецца на не занятай левай бляшанцы).

Доктар. Левы ільвіны картуш – рэкламная плашчыня катэгорыі дэ-люкс. Як вы бачыце, яна змешчаная на калоне, капітэль якой наш мастак упрыгожыў трыма мармуровымі шарамі. Голаў партрэта павернутая да гэтага картуша, твар прызна глядзіць у яго бок, што спрыяе стварэнню пазітыўнага перцэптыўнага прачытання размешчанага на ёй вобраза патэнцыяльнымі спажывальнікамі.

Менеджар. І колькі вам патрэбна?

Доктар падыходзіць да стала, бярэ паперку, піша на ёй лічбы і працягвае іх Менеджару.

Менеджар. Нічога сабе. І ўсё, што мы атрымаем – гэтая бляшаначка?

Доктар. Бляшаначка будзе ззяць у вечнасці.

Менеджар. А ці можна яе неяк вылучыць, каб яна адрознівалася ад агульнага тону? Ну, не ведаю, расфарбаваць, напрыклад?

Доктар. Расфарбаваць левы ільвіны картуш не ўяўляецца магчымым. Мы ўжо і так размясцілі яго на калоне з мармуровымі шарамі.

Менеджар. А што калі мы замест таго набудзем цэнтральную пазіцыю, вось тут, дзе нейкае кудлатае сонца (ён паказвае на вялікі Скарынаў сімвал, выгодна размешчаны пад кнігай).

Доктар. Гэтая пазіцыя не прадаецца. Гэта Сонца Маладзіковае, эмблема выдаўца.

Венецыянец Альд Мануцый змяшчае на сваіх кнігах дэльфіна, я мушу змясціць Сонца Маладзіковае.

Менеджар. І чаму ты ставіш сябе вышэй за тых, у каго просіш грошы?

Доктар. Якраз не вышэй. Картушы - у галаве, мой сімвал – у нагах.

Менеджар. Але ён большы!

Доктар. Яго нельга мяняць.

Менеджар. Чаму нельга?

Доктар. Нельга.

Менеджар. Дык чаму?

Доктар (паспешна, глядзючы ў бок). Таму што уся кампазіцыя разваліцца. (Нецярпліва). І павялічваць левы ільвіны картуш таксама немагчыма, бо таксама кампазіцыя разваліцца. І колер уводзіць нельга.

Менеджар. Нам варта ўсё пралічыць і падумаць. А колькі паказаў будзе на гэтай плашчыні?

Доктар. У якім сэнсе - «паказаў»?

Менеджар задумваецца. Бачна, што ён не да канца цяміць, як гэта ўсё будзе працаваць.

Менеджар. Так, трэба асэнсаваць гэта. Мы з вамі звязамся. На усялякі выпадак, падрыхтуйце power point і прэзентацыю свайго праекта на восем з паловай хвілін.

Скарына, разумеючы, што сустрэча скончылася, хавае кнігу.

Менеджар (Даверлівым тонам). Слухай. Я вось што хацеў удакладніць. А чаго ты да нас прыцягнуўся, дружа? Мы ж не самыя заўважныя гульцы на рынку. Чаму ты не пайшоў да магнатаў? Чаго не ў Радзівілаў грошы просіш? Не ў Гаштольда, ваяводы віленскага, канцлера

ўсёй Літвы?

Скарына (сумна). Дык быў я ў іх. І ў Радзівілаў. І ў Гаштольдаў. Але там мяне там далей за прыёмную не прапусцілі.

Менеджар (Па-ранейшаму даверліва). Ты б лепей прыдумаў, як зрабіць так, каб вось такія карцінкі (Менеджар ківае на Скарынаў партрэт з эскізу гравюры) рухаліся. І гаварылі. А яшчэ лепей – каб імі можна было кіраваць. Каб адзін такі партрэт з другім біўся. На мячах ці дзідах. Ці лепей спачатку на мячах, а потым на дзідах. І пад музыку. І каб двое ўдзельнічалі, бы у шахматах. Каб з сябрамі можна было такое чытаць. Вось гэта культура. А ты кажаш, мастацкая літаратур-ысты-ка!

Сцэна другая

На задніку сцэны лічбавае пазначэнне: 1515 і абрысы венскага ландшафту. На першым плане – крытая буда на драўляных колах, частка коннага паязда, разлічанага на доўгі шлях. Конь пакуль не ўпружаны. Дыпламат Яго Вялікасці Жыгімонта Мацей Рэвіцкі наглядае за тым, як другі дыпламат Яго Вялікасці Ян Лешчынскі і два памагатых жаўнера грузяць унутр кары цяжкую зброю: кулямёты MG42, звязкі гранат, РПГ, патроны для КПВТ, міны. Да тарантасу набліжаецца Дыпламат Яго Вялікасці Ян Датышак, які вядзе за сабой звязанага Доктара. У Доктара падбітае вока і цячэ юшка з носа.

Датышак. Таварыш палкоўнік, дазвольце звярнуцца!

Рэвіцкі. Ціха, не крычы! Вольна! Звяртайся па-гражданску!

Датышак. Таварыш палкоўнік... У сэнсе, пан Часовы Амбасадар Яго Вялікасці Жыгімонта па справах стасункаў з Турэччынай Мацей Рэвінскі, эсквайр! Мы турэцкага шпіёна злавілі!

Доктар. Я не шпіён!

Рэвіцкі. Вольна, маёр! Тьху, сам ніяк не звикнуся! Вольна, Датышак! Янка, бяры сваіх байцоў і гэць адсюль!

Ян Лешчынскі і памагатых жаўнеры сыходзяць.

Рэвіцкі (Звяртаючыся да Доктара). Яснавяльможны пан турэцкі шпіён! Дазвольце вас запэўніць, што ў нас тут выключна мірная місія. Мы – добранамерныя дыпламаты, што кіруюцца да двара султана Селім-Хана Хазрэтлеры, вялікага Халіфа, з мэтай умацавання сяброўскіх стасункаў паміж нашымі братэрскімі народамі.

Доктар. Я не шпіён, палкоўнік Датышак! У мяне да вас ліст ад Жыгімонта.

Рэвіцкі. Датышак, ён кажа, у яго ліст ад Жыгімонта.

Датышак. Брэша, таварыш палкоўнік! Як у турэцкага шпіёна можа быць ліст ад караля Польскага і Вялікага князя Літоўскага?

Доктар. Я з Жыгімонтам прыбыў у Вену!

Рэвіцкі. Ён кажа, што прыбыў з Яго Вялікасцю ў Вену!

Датышак. Брэша і не прымружваецца, турэцкая свінота! Яго Вялікасць у Вену прыбылі для ўдзелу ў Кангрэсе. Бачылі мы гэтага вусача на Кангрэсе? Не, не бачылі! То значыць брэша! Ён кружляў вакол нашага паязда, спрабаваў наблізіцца і падглядзець працэс пагрузкі падарункаў, якія мы падрыхтавалі султану Селіму.

Доктар. Я толькі хадзіў і пытаўся, хто тут галоўны.

Датышак. Бачыце, яшчэ і аператыўнай выведкай займаўся.

Доктар. Каб паказаць гэтаму галоўнаму камандзіровачную грамату ад караля Жыгімонта.

Рэвіцкі. Добра, паказвай сваю грамату.

Доктар разгортвае аркуш паперы і працягвае яе Рэвіцкаму. Рэвіцкі ўглядаецца ў прывілей.

Доктар. Перавярніце.

Рэвіцкі. Што перавярнуць?

Доктар. Вы глядзіце ліст да гары нагамі.

Рэвіцкі чырванее. Рэвіцкі працягвае грамату Дантышаку.

Рэвіцкі. Дантышак, што тут напісана?

Дантышак бярэ грамату, але, выглядае, ён таксама непісьменны.

Дантышак. Я, ведаеце, не вельмі люблю чытаць у другой палове дня. Асабліва перад такой

адказнай мірнай і гуманітарнай місіяй. Потым складана прыцэльвацца. У вачах бы туман. Рэвіцкі. І вось я кажу. Бы туман! (Да Доктара). Што тут напісана?

Доктар, цытуе на памяць. «Францыск, сын Лукі, з Полацку, з мэтай патраплення ў Венецыю па выдавецкіх справах, маецца прыстасавацца да паслоў Яго Вялікасці Максімільяна і Яго Вялікасці Жыгімонта Казімеравіча, якія накіроўваюцца да турэцкага двара з мэтай усталявання вычарпальнага міра з султанам Селімам на доўгія гады», – а гэта між прочым вы і ёсць, паслы Яго Вялікасці Жыгімонта Казімеравіча! Далей зазначаецца: «Абозныя людзі з дэлегацыі прад'явіцелю пададзенай граматы мусяць аказваць судзеянне і забяспечваць ўсялякага кшталту ежай, хруктамі, па магчымасці кефірам, зелянінай, вэнджаным зайцам, гэтаксама як пітвом, цёплым ложкам і месцам у крытым тарантасе па статусу прыраўняным да сябра мірнай дэлегацыі ў рангу лейтэнанта кавалерыі ажно да часу дасягнення вышэй пазначаным пасольствам мяжы гораду Венецыі».

Рэвіцкі (углядаецца ў пячатку). Глядзі, Датышак, пячатка сур'ёзная. Пакручастая такая.

Датышак. Вам такую пячатку адмыслоўцы ля святога Штэфана за гадзіну намайстыраць.

Рэвіцкі. І подпіс з вензелямі.

Датышак. Ай, ну бачна жа што шпіён! На вусы паглядзіце!

Рэвіцкі(Доктару). І што значыць «па выдавецкіх справах»? Каго і каму будзеце выдаваць? З вамі ж няма палонных, каб вы іх выдавалі!

Доктар. Не выдача – выданне! Мне трэба ў Венецыю, бо там ёсць спецыялісты, якія ведаюць, як зрабіць матрыцы для шрыфтоў.

Датышак. Я ж кажу шпіён – бачыце, ужо на турэцкую перайшоў! «Матрыцы для шрыфтоў»! Хіба нашыя людзі так гавораць?

Рэвіцкі. «Матрыцы для шрыфтоў» гэта нейкі арабскі заклён?

Доктар. Глядзіце, усё проста. Спачатку з цвёрдага металу, пажадана са сталі, робіцца шрыфтавы пуансон. На ім рэльефна гравіруецца знак у люстраным развароце. Затым пуансон уціскаецца ў мяккую пласціну – Мануцый, напрыклад, карыстаўся для гэтага меддзю. Так атрымліваецца увагнутая выява знака. Яе завуць «матрыцай». Затым матрыца заліваецца металам і з яе выходзіць так званая «ліцера» з вочкам, якое прыдатнае для пакідання водціскаў на паперы. Для «ліцер» бярэцца сплаў з 70 мер плюмбама, 25 мер волава, 5 мер сурмы...

Датышак. Шпіён алхімік! Зараз накліча якую крылатую схізму і яна нас патопча сваімі кіпцюрастымі нагамі.

Рэвіцкі. Чакай, Датышак. Пан шпіён кажа па-вучонаму. Я амаль нават разумею, бо аднойчы бачыў, як хлопцы адлівалі гармату. Гармата, праўда, узарвалася пры першым стрэле, але прынцып я зразумеў. Але навошта тыя ліцеры? Нашто водціскі на паперы?

Доктар. Я буду складаць з ліцер словы. Словы нашай мовы. Потым наносіць на ліцеры атрамант з алею і сажы і прыхінаць цэлыя ... (Доктар падбірае слова, а потым, паглядзеўшы на таварыша палкоўніка, выкарыстоўвае вайсковы тэрмін) ...цэлыя атрады гэтых словаў да старонак. І метал загаворыць. І будзе казаць голасам Бога. А папера стане жывой.

Рэвіцкі. І чаму ты гэтае мудрагельства не зрабіў на радзіме? Ці, раз ты ўжо тут, у Вене, не дамовішся з дзялкамі ля святога Штэфана?

Доктар. Мне патрэбны не гравёры, не падрабнікі пячатак, не гандляры артэфактамі, не атрутнікі, не махляры, што піхаюць святыя мошчы па сто коп грошай за тузін пальцаў святога Пятра. Мне патрэбны майстры, якія адначасова будуць і мастакамі, і пісьменнікамі, якія ведаюць уласцівасці металу і паперы, і пры гэтым разумеюць, што такое прыгажосць. Я бачыў «Актоіх», выдадзены ераманахам Макарам у Цэтынье ў року Босскім тысяча чатырыста дзевяноста чацвёртым. Гэты «Актоіх» - дасканалы. А матрыцы для яго былі зробленыя ў Венецыі.

Датышак. Пад арышт яго, таварыш палкоўнік! Контрвыведка разбярэцца, што там у яго за актоіх пуансона шрыфтавой матрыцы!

Рэвіцкі. Чакай, Датышак! Скажы, пан шпіён, а які сэнс прыкладаць вось ажно столькі высілкаў, каб адліваць словы бы гарматы? Чаму не ўзяць пяро, не макнуць у атрамант і не

напісаць усё па-людску?

Доктар. Таму што так можна будзе вырабіць вельмі шмат словаў запар. І напоўніць імі ўсю зямельку.

Рэвіцкі разважае нейкі час, потым кажа.

Рэвіцкі. Справы твае, пан шпіён, цёмныя. Навука твая незразумелая, бы габрэйская мова. Мэты твае няўцямныя. Пісаных словаў вінна быць роўна столькі, колькі можа спарадзіць чалавечая рука. Калі б пан Бог хацеў, каб словаў было болей, ён бы прыстасаваў да нашых рук па хм, як ты там казаў, па шрыфтавай матрыцы замест пальцаў. А ў нас – далоні, пальцы і часам на іх – мазалі. Справу тваю карыснай не бачу. І браць цябе з сабой не буду.

Датышак. Пад арышт басмача!

Рэвіцкі. Але і контрвыведке цябе не здам, бо там для пачатку размовы табе наліюць волава ў рот, а гэта рэч непрыемная. Людзей вучоных трэба берагчы, яны нам патрэбныя, каб гарматы ліць. Ды і пячаткі на каралеўскай грамаце тваёй выглядаюць грунтоўна. З павагі да тваёй вучонасці ды каралеўскіх пячатак, адпускаю цябе на ўсе чатыры бакі, развяжы яго, Датышак.

Датышак здымае пугы з доктаравых запястаў. Доктар размінае рукі. На сцэну ўваходзіць Ян Лешчынскі і два памагатых яму жаўнера.

Лешчынскі. Таварыш палкоўнік, ад конюхаў паступіў запыт: у які бок нам ехаць?

Рэвіцкі. Нам ехаць проста.

Лешчынскі. Проста, так. Але ў які бок?

Рэвіцкі. Вазы павернутыя галавой туды, значыць, нам туды і ехаць.

Лешчынскі. Іх так павярнулі таму, што так было прасцей са сховішча выцягнуць. А тут жа зараз два шляхі. Ці то направа. Ці налева. Трэба вырашаць.

Рэвіцкі. Датышак, у якім баку Канстанцінопаль?

Датышак паціскае плячыма.

Рэвіцкі. А хаця б дзе Рым? Бо нам трэба будзе спачатку ў Папы прыпыніцца.

Датышак паціскае плячыма.

Рэвіцкі. А хто можа ведаць?

Датышак. У контрвыведцы могуць ведаць. Заадно ім можна гэтага шпіёна даставіць.

Лешчынскі. У контрвыведцы не ведаюць, я ўжо спытаўся. Там казалі, два варыянты: ці то направа, ці налева. А калі я паспрабаваў удакладніць, яны прыхмурыліся і выказалі назіранне, што я крыху падобны на турэцкага шпіёна. То я туды вяртацца не буду. Дык куды ехаць, таварыш палкоўнік?

Рэвіцкі разгублена чэша вуха.

Рэвіцкі. А можна пазней рашыць?

Лешчынскі. Пазней немагчыма, у галаве паязда ўжо коней ўпрагаюць, мы потым грузанья нашымі падарункамі вазы не развернем.

Рэвіцкі маўчыць.

Доктар дастае з кішэні вялікі аркуш паперы, распраўляе яе і ўглядаецца.

Доктар. На Рым, вы казалі?

Рэвіцкі ажыўляецца. Ён падыходзіць да Доктара і заглядвае яму праз плячо на паперу.

Рэвіцкі. Так, на Рым.

Доктар. Сонца ў нас там, значыць поўдзень – у тым баку, дарогі ў нас дзве, таму нам...

Рэвіцкі. Гэта што за крэмзаніна?

Доктар. Гэта не крэмзаніна. Гэта каталонскі парталан.

Датышак. Зноў ён на турэцкую мову перайшоў! Не можа, шпіён, па-нармальнаму гаварыць!

Рэвіцкі. Чакай Датышак! А што гэта такое, «каталонскі парталан»?

Доктар. Гэта вось тое, што навокал – найперш, рэкі, мара, іх берагі, але вельмі паменшаныя ў памерах і перанесеныя на аркуш у выглядзе схемы, з уважваннем бакоў свету і прапорцый.

Рэвіцкі. І што, ты тут бачыш нас?

Доктар. Схематычна бачу. Вось сцяжок з надпісам «Віндабона», мы ў ім!

Рэвіцкі. А я вось нас не бачу. Дрэнныя вочы сталі.

Доктар. Вось тут – Рым. Умоўны поўдзень у межах аркуша азначаны гэтым чырвоным язычком. Бачыце, напрамак супадае, нам на поўдзень, гэта, з улікам сонца, – направа.

Датышак. Таварыш палкоўнік, напрамак ён нам выдаў і болей непатрэбны! Дазвольце я яго ўсё ж у контрвыведку суправаджу!

Рэвіцкі (Перадражнівае). У контрвыведку? А што ты на наступных ростанях рабіць будзеш?

Датышак. Давайце я ў яго гэты панталонскі растаман забяру і мы самі будзем кіравацца!

Рэвіцкі. Ты што, не цяміш, што ён можа нас проста на паперы разглядзець? Ты нас бачыш?

Не? Я таксама! А ён там нават нейкую віндабону ўбачыў! Ён нам патрэбны, Датышак. У адрозненне ад цябе. (Доктару) Збірайся ў дарогу, пан парталан! (Датышку). Возьмеш яго да сябе ў буду. Можа хоць чаму навучышся!

Датышак з Доктарам сыходзяць. Датышак мармыча: «Актоіх пуансона шрыфтавой матрыцы».

Сцэна трэцяя

Інтэр'ер друкарні. На сцэне лічбы - 1517. Побач з друкарскім станком, які дужа падобны на просты драўляны ложка з вытырчай з яго націсной кукай – стол. На сталі ляжыць невялічкая наборная каса - плоская скрыня з ячэйкамі, у якія засыпаны дробныя літары. Над станком на ільняным шнурі лунаюць асобныя кніжныя старонкі. Гэта выдрукаваныя з аднаго боку пробнікі, якія сушацца, рыхтуючыся да друку другой сваёй часткі. Для касы – пусты набор, які нагадвае пральную дошку, толькі меншы па памерах і радкі пад літары не бляшаныя, а выкананыя з дрэва. За сталом сядзіць Доктар, насупраць яго – Скрыптар. Побач са Скрыптарам некалькі вялікіх скруткаў, у іх – прыклады рукапісных шрыфтоў. Доктар вядзе рэкрутынгавае інтэрв'ю са Скрыптарам.

Доктар. Дык вы адсюль, з Прагі?

Скрыптар. Нарадзіўся тут, стажыраваўся ў Манасіі і ў братоў бенедзікцінцаў у абацтве Сіто, потым вярнуўся ў Прагу і канчаткова ўладкаваўся ў Бржэнаве.

Доктар. Досвед у друкавальнай індустрыі вялікі?

Скрыптар. Займаюся перапісаннем тэкстаў усё жыццё як сябе памятаю.

Доктар. Што ўмееце?

Скрыптар. Магу рабіць рустыку, магу квадрату, магу ўнціал.

Скрыптар разгортвае скрутак і дэманструе сваё партфоліа.

Скрыптар. У Сіто вельмі хвалілі мой мінускул, паглядзіце, якія завіханны, а вось курсіва, бачыце, як быццам атрамантавы дождж лінуў на паперу! А што будзем перапісваць?

Доктар (Прыгадвае слова). Кінгі. Не не. Хвіліначку! Кнігі! Мы будзем рабіць кнігі.

Скрыптар. Кнігі? А чаго фармат паперы такі невялікі?

Скрыптар ківае на старонкі, якія сушацца над станком.

Скрыптар зноўку разгортвае вялікі, фармату А2, скрутак са сваім партфоліа і кажа: «Вось гэта – кніга!»

Доктар. Не, не гэтага кшталту.

Доктар дастае самаробны асобнік, які некалі дэманстраваў у аддзеле маркетынгу карпарацыі Якуба Бабіча.

Скрыптар. Ага! Значыць не кнігі! А кодэксы!

Доктар. Кодэксы, ага! Ніяк не запамню адрозненне! (Задуменна). І чаму ў мяне адчуванне, што гэта не я вас працаўладкоўваю, а вы мяне?

Скрыптар. Кніга гэта калі проста папера. А калі некалькі папер сабраных у сшытак – гэта кодэкс! І што, вы хаціце каб я напісаў вам на пробу?

Доктар. Напішыце, калі ласка, слова «катэхізіс».

Скрыптар дастае з партфелю паходную чарнільніцу, вылузвае з яе пяро і рыхтуецца пісаць.

Доктар. Але з адной акалічнасцю. Напішыце яго, будзь ласка, з гэтых літар (ён працягвае Скрыптару наборную касу) і вось тут (ён падштурхоўвае да суразмоўцы пусты набор). Зрабіце гэта так, як быццам бы вось гэтая скрыня (ён трасе пустым наборам) – ліст паперы.

Скрыптар недаверліва бярэ ў рукі наборную касу, углядаецца ў яе, дастае адтуль адзін са значкоў, трымае ў пальцах некалькі секунд і раптам кідае касу на стол, а сам рэзка ўскаквае і

з грукатам перакульвае фатэлю, на якой сядзеў. Падаючыся задам, ён хутка-хутка хрыстіцца. Увесь гэты час Доктар манатонна паўтарае: «Спакойна! Спакойна, калі ласка!»

Скрыптар. Што гэта?

Доктар. Дзе?

Скрыптар. Вось там у той скрыні, дробненькае? Металёвае?

Доктар. Гэта літары.

Скрыптар. Літары гэта тое, што пішацца.

Доктар. Літары гэта тое, што перадае гукі.

Скрыптар няпэўна ступае бліжэй да стала і кранае пальцам кінуты на ягоную паверхню сімвал. Потым запускае далонь у наборную касу і варушыць складзеныя ў ёй металёвыя значкі.

Скрыптар (Зачаравана). Першы раз я дакранаюся да мовы. Хто гэта зрабіў? Я пэўны, што чалавек не можа раскласці словы на часткі і скінуць іх у звычайную скрыню. Гэта не ў чалавечых сілах. Гэта не чалавечае. Гэта...

Доктар. Можа. Калі чалавек можа перанесці дрэва з жыцця на паперу, чаму другі чалавек не можа перанесці мову з паперы на стол і пакласці яе ў скрыню?

Скрыптар. Гэта насланне!

Доктар. Супакойцеся. Я зараз патлумачу вам, як гэта працуе. Гэтыя літары на маю замову і з Богага блашлавення вырабілі майстры ў Венецыі. Мы бяром іх і складаем у радкі, бачыце – (Доктар накідвае некалькі літар у пазухі наборнай рамы). Потым перавязваем шнурам, каб не рассыпаліся, вось так (робіць некалькі маткоў шпагатам вакол набору), нясем сюды (робіць некалькі крокаў да станка), адхінаем куку, здымаем тыгель, кладзём паперу на тымпан, пакрываем яе фрашкетам, каб потым дадаць каляровую буквіцу, замацоўваем іголачкамі вось тут і тут, накрываем зверху наборам, кранутым фарбай. Потым націскаем на куку – і маем выціснутую старонку з патрэбным нам тэкстам!

Скрыптар глядзіць на ўсё гэта недаверліва.

Скрыптар. І што, слова «Анёл» і слова «Лён» складаюцца ў вас з адных і тых жа знакаў?

Доктар. Дакладна, даражэнькі!

Скрыптар. І гэтыя літары абсалютна аднолькавыя?

Доктар. А я пра што кажу!

Скрыптар. Дык гэта ж страшэннае блюзнерства! Як вы можаце! Гэта розныя словы! Лён і Анёл! І пісаць іх трэба літарамі рознай формы! Гарэць вашаму знеслаўляльнаму скрыпторыю ў пякельным агні!

Доктар. Спакойна! Спакойна! Такім можа быць не вельмі звычайным для вас чынам мы робім цалкам хрысціянскую справу! Вось, паглядзіце, ну!

Доктар здымае адну з тых старонак, што сушацца над станком і працягвае яе Скрыптару.

Доктар. Гэта пакуль пробнік, проста, каб вы ўяўлялі...

Скрыптар (чытае). «Біблія - дзівосная рака! Яна бывае мелкай, і нават авечка можа перайсці! Але адначасна і глыбокай, калі і слон змушаны плысці цераз яе! У гэтай кнізе - пачатак і канец усёй існуючай мудрасці, бо толькі праз яе можна спасцігнуць Бога-усетрымальніка! У гэтай кнізе - усе законы і правы, якімі карыстаюцца людзі ў зямным жыцці! У гэтай кнізе - усе лякарствы душэўныя і цялесныя разам знойдзеце! Тут - навучанне філасофіі дабранраўнае: як Бога любіць для самога сябе і для бліжняга свайго! Тут - справа ўсялякага збору людскога і гораду, якія праз веру, ласку і згоду паспалітую дабро памнажаюць. Тут — поўнае навучанне сямі навук вызваленых!»

Доктар. Вось, бачыце, як хораша! Я гэта сам напісаў! Да канца году мы выдадзім чатыры кнігі «Старога Запавету»: «Псалтыр», «Іоў», «Саламонавы Прытчы», «Ісус Сірахаў».

Скрыптар задумваецца. Ён заўважна вагаецца, не можа для сябе вырашыць, ці варта займацца гэтай сумніўнай справай.

Скрыптар. Чытаецца неяк вельмі ж проста.

Доктар. А я пра што! З-за таго, што ўсе літары аднолькавыя, вылітыя з падобных матрыц, вока хутчэй распазнае напісанае.

Скрыптар. Чытаецца добра і гэта, канечне, дрэнна.

Доктар. Чаму ж дрэнна?

Скрыптар. Чытанне павінна быць павольным, нетаропкім, каб тыя, хто слухаюць, паспявалі зразумець, што прамаўляе чытец. Такім пісанне было спрадвеку, ад самых часоў вынаходніцтва граматы. А ў вашай чытанцы воку няма аба што спатыкнуцца, усё мякка бы салам змазана. Слізгае па сказах, можна зрок вывіхнуць! І гэтая спрытната! Яшчэ, чаго глядзі, людзі наогул ротам за вачамі паспяваць не будуць! І пачнуць моўчкі чытаць. Моўчкі! Чытаць! (Бачна, што для Скрыптара ідэя аб маўклівым чытанні ёсць скандалам).

Скрыптар. І да таго: што гэта за свет, дзе «Анёл» і «Лён» напісаны аднолькавым шрыфтам? Дзе кожная літарка падобная на іншую такую ж? Гэта не Босскі свет! Гэта нейкая (ён задумваецца і акругляе вочы) таталітарная ўніфікацыя!

Доктар. Паслухайце, паспрабуйце паглядзець на гэта шырэй. Мы жывём у новую эпоху, хутка нават вопратку нашу будучь ткаць на станках, а не рукамі. Ё гэтым няма ніякай заганы.

Бачна, што скрыптар працягвае вагацца. Ён зноўку бярэ ў рукі літару, што валялася на сталі і падносіць яе да вачэй.

Скрыптар. Атрымліваецца, каб вось гэтая драбніца «букі» пакінула на паперы водціск «б», трэба, каб у гэтай рамачцы – ён ківае на пусты набор, - яна была перакулена злева направа.

Доктар. Дакладна так! Каб адбітак атрымаўся верна, ён вінны быць люстраным у дачыненні да арыгінальнага тэксту.

Скрыптар зноўку адскоквае ад стала і пачынае хутка-хутка хрысціцца.

Скрыптар. Вы перапісваеце святую Біблію задам наперад!

Доктар. Спакойна! Не дрыжыце так! Гэта проста тэхналагічны працэс!

Скрыптар. Казалі нам у касцёле пра паганцаў, якія калечаць Божы тэкст пад дыктоўку Бэльзевула, перакульваючы яго і потым чытаючы яго навыварат, ладзячы сатанінскія чорныя месы! Але не ведаў, што апаганю сваю душу візітам у такі пракляты склеп! Вылюдкі! Божая кара накрыве вас!

Скрыптар выбягае з друкарні. Доктар застаецца адзін.

Доктар. Варта наступным разам паспрабаваць рэкруціраваць каго-небудзь без досведу ў выдавецкай індустрыі.

Сцэна 4

Кабінет прарэктара па выхаваўчай працы Кракаўскага Універсітэта. Абстава кабінета падкрэслена падобная да тую, што мы бачылі ў першай сцэне першага акта, у карпарацыі Якуба Бабіча. У глядача павінна скласціся ўражанне, што значную частку свайго жыцця герой п'есы займаўся тым, што хадзіў па адных і тых жа кабінетах, дзе прасіў прыкладна адно і тое ж і ў адказ атрымліваў аднолькавыя адмовы. За офісным сталом сядзіць Прарэктар. Перад ім, у нервовай позе наведніка, Доктар. Ля ног Доктара – вялікая клятчастая торба кшталту тых, што выкарыстоўваліся вандроўнымі прадпрымальнікамі ў цягніках паміж Варшавай і Мінскам. На стале ў Прарэктара – стос папер. За спінай ў Доктара – фліп-чарт. На задніку сцэны светам выведзены лічбы 1520. Прарэктар піша нешта алоўкам, потым адкладае нататкі і стомлена ўздымае галаву на Доктара.

Прарэктар. Так. Ідзем далей. Наступны. Хто ў нас наступны? Імя. (Прарэктар гаворыць с прыкметным польскім акцэнтам).

Доктар. Франц.

Прарэктар. Прозвішча.

Доктар. Са Скарынаў я.

Прарэктар. Найвышэйшая навуковая ступень?

Доктар. Я доктар медыцыны. Атрымаў ступень у Падуі.

Прарэктар. На якую пазіцыю ў Кракаўскім Універсітэце прэтэндуеце?

Доктар. Я не прэтэндую ні на якую пазіцыю ў Кракаўскім Універсітэце.

Прарэктар. Дык што вы хаціце?

Доктар. Пан прарэктар па выхаваўчай працы, я прыйшоў да вас з прапановай па аптымізацыі вучэбна-метадычнага працэсу.

Прарэктар. Так так, цікава!

Доктар. Я скончыў Кракаўскі Універсітэт у року Боскім 1504-м...

Прарэктар. Пан естэшь полякэм?

Доктар (разважае секунду і хутка адказвае). Так, кшталту. Полякэм значыць полякэм. Дык вось, я скончыў Кракаўскі Уніве...

Прарэктар. А як пан бэньдзе полякэм, чаго муві на лацінскай мове?

Доктар. Лацінская – мова навукі...

Прарэктар. Сканд у Польшчы бэньдзе пан?

Доктар. Я агулам нарадзіўся ў Полацку, жыў у Вільні...

Прарэктар. То пан не естэшь полякэм, пан естэшь рускім!

Доктар. Ну, рускім дык рускім! (Доктар махае рукой, яму падаецца гэта не істотным). Дык вось, выкладанне ў маё студэнцтва адбывалася мэтодай, якая захавалася па Еўропе і цяпер...

Прарэктар. А што хлопчык з глухой рускай правінцыі рабіў у Кракаўскім універсітэце?

Доктар (Неахвотна). Паступіў на асаблівых умовах для жыхароў не польскіх тэрыторый Польскага каралеўства. Калі Яго Вялікасць Ягайла і Яе Вялікасць Ядзвіга пасля ўніі аднаўлялі акадэмію ў Кракаве, яны вырашылі, што вучыцца там мусяць дзеткі з абедзвюх частак аб'яднанай дзяржавы. У маё студэнцтва гэта яшчэ працавала.

Прарэктар (Са спачуваннем). Дык пан быў абітурыентам па сялянскай квочце.

Доктар. Ну я б не называў гэта «сялянскай квотай». Полацк і Вільня – магутныя гарады, буйныя культурныя цэнтры.

Прарэктар. І, адвучыўшыся па сялянскай квочце, пан прыйшоў да прарэктара па выхаваўчай працы аптымізаваць метадычны працэс! Ну ну, цікава!

Доктар (Не заўважае іроніі). Нам выкладалі *modus pronuntiantium* – прафесар вельмі марудна дыктаваў тэксты, мы іх запісвалі. Дзякуючы гэтаму за час навучання мы здабывалі ўласную рукапісную кнігу, якая складалася з зацемак па розных дысцыплінах. Але паколькі студэнты не ёсць прафесійнымі скрыптарамі, запісаць нам за ўсё навучанне ўдавалася толькі з тузін старонак па кожным прадмеце. І, з іншага боку, нічога іншага, акрамя *dictamen*, у

аўдыторыях не адбывалася. Досвед ды веды паважаных прафесараў марнаваліся на механістычнае ўзнаўленне адных і тых жа кніжак. Так?

Прарэктар. Ну, ну. І што?

Доктар. Дык вось! Ёсць спосаб палепшыць гэты працэс навучання!

Доктар дастае з клятчастай торбы вялікі аркуш паперы і некалькі надрукаваных кніжак. Ён умацоўвае аркуш на фліп-чарце. Мы бачым моцна павялічаны тытульны ліст скарынавай Бібліі з запісам: «Бівлія Руска. Выложена Доктором Франциском Скориною из славнаго града Полоцка Богу ко чти и людем посполитым к доброму научению». Замацаваўшы старонку, Доктар кладзе кніжкі ля Прарэктара. Той іх нават не адкрывае.

Доктар. Вось, глядзіце. Што калі замест таго, каб пісаць і перапісваць наноў адно і тое ж, студэнты атрымаюць на самым пачатку навучання ўжо надрукаваныя тэксты? Тыя, якія раней занатоўвалі пад прафесарава дыктаванне? І яны будуць вучыцца па гэтых тэкстах? А настаўнікі ў класах апрача дыктовак будуць разбіраць ды тлумачыць незразумелае?

Прарэктар уздымаецца, падыходзіць да фліп-чарта, дастае вялікую лупу і пачынае вывучаць слова «Руска». Гэнае слова цікавіць яго найбольш, усё астатняе не займае яго ўвагу.

Прарэктар. І шмат вы такіх надрукавалі?

Доктар. Ну, даволі многа.

Прарэктар (Кінуўшы погляд на клятчастую торбу). Усё тут?

Доктар. Не, што вы! Усё сюды б не ўвайшло! Але гэтыя кнігі - толькі прыклад таго, што можна рабіць! Я ўзяў свае пражскія выданні, каб вы пабачылі, як прывабна, як яскрава гэта выглядае! (Доктар указвае на фліп-чарт). Ці гэта не цуд? Я здольны надрукаваць вось такі кодэкс па любой з сямі вызваленых навук. Так, каб кожны студэнт мог мець сваю кнігу! Уявіце сабе! Адмысловы кодэкс па рыторыцы! Анталогія трывіюмы! Практыкаванні па квадрывіюме! З дрэварытнымі малюнкамі па геаметрыі ды астраноміі! Кодэкс па філасофіі! І шмат старонак, не дзесяць, як было ў нашых канспектах! І кожнаму з навучэнцаў - па асобніку! Гэта зменіць навучанне! Ведаў будзе болей! Бакалаўры стануць разумнейшыя!

Прарэктар. А на чые грошы вы друкавалі гэтае... (Прарэктар падбірае слова). Гэтае рускае... Рускае майно?

Доктар. На грошы літоўскіх гандляроў.

Прарэктар. О, то так! Канечне! І Васіль Іванавіч, князь маскоўскі, да фінансавання гэтай правакацыі не мае ніякага дачынення.

Доктар. Я толькі не разумею, чаму вы называеце гэта правакацыяй.

Прарэктар. І распаўсюд вось гэтага рускага... Праваслаўнага пісання сярод студэнтаў-каталікоў вы ладзіце па выключна ўласнай ініцыятыве!

Доктар. Я шчыра не бачу тут праблемы! Разумеецца, то ж не істотна: рускае\польскае, італьянскае\чэшскае, праваслаўнае\каталіцкае. Веды не маюць межаў! Веды не маюць канфесій! Можам і на каталіцкай мове тэксты друкаваць. Проста набор і шрыфты ў мяне адлітыя ў Венецыі, з кірылічных матрыц...

Прарэктар. Вось яны чым зараз займаюцца! Бяруць бедных полацкіх сялян і засылаюць у самае нашае сэрца, у Кракаўскі Універсітэт!

Доктар. Ніхто мяне не засылаў. Кнігі выдаў на той мове, на якой размаўляюць у мяне на радзіме. Я думаў, людзям будзе ад гэтага добра.

Прарэктар (Усё болей шалеючы). І гэтыя праставатыя небаракі тут вядуць праваслаўную прапаганду!

Доктар недаверліва глядзіць на Прарэктара. Той свідруе яго пагардлівым позіркам. Доктар уздымае ды здымае аркуш з тытульным лістом Бібліі Рускай з фліп-чарту. Доктар пачынае скорана збірацца.

Прарэктар. Дурань, ты хоць разумееш, што цябе выкарыстоўваюць?

Доктар зграбае кнігі са стала ў торбу.

Прарэктар. Ты чуў пра твайго папярэдніка? Ён немец, яго завуць Швайпольшт Фіэль, яму першаму ў галаву стрэльнула ідэя выкладаць кнігі на рускай мове, хаця сам ён дабрадзейны каталік. Ён зрабіў свае «Актоіх», «Часаслоў» ды «Трыадзь» яшчэ калі пан наш Казімер Ягелончык быў жывы, то бок гадоў трыццаць назад. Пасля чаго Фіэль адсядзеў у турме, атрымаў настойлівую парадку гнезінскага архібіскупа не выдаваць і не распаўсюджваць праваслаўную дурату і канчаткова супакоіўся тут, у Кракаве. То кінь сваю дурную справу! Бачыш ты, вучэбна-метадычны працэс ён прыбыў аптымізаваць! На рускай мове!

Доктар (трымаючы сабраную торбу, нервова). Прабачце, мушу бегчы! Шалёна спяшаюся!

Прарэктар. І куды ж ты так спяшаешся?

Доктар. З улікам бягучай гасціннасці горада Кракава, рушу назварот ў Вільню. Паспрабую працягнуць пачатае ў Празе там.

Прарэктар. І які будзе твой маршрут на Вільню?

Доктар корпаецца ў торбе, дастае адтуль каталонскі парталан, углядаецца ў яго і даверліва адказвае.

Доктар. Праз Уроцлаў.

Прарэктар. Праз Уроцлаў? (Прарэктар пазначае нешта на паперы). Праз Уроцлаў, значыць! Ну то абавязкова спыніся там ў пані Марысі! Лепшыя флякі ў горадзе! Пані Марыся, запомніў?

Доктар. Усё! Дазвольце кланяцца!

Прарэктар! Добрай дарогі да Уроцлава, таварыш рускі!

Акт другі

Сцена 1

Біскупскі прыёмны пакой у Вільні. Інтэр'ер амаль ідэнтычны з папярэдняй сцэнай. Толькі няма фліп-чарту ды на стале стаіць хрустальная ваза з канфетамі і яблыкамі для наведнікаў. За сталом – Сакратар Біскупа і Доктар. Перад Сакратаром стос папер, ён піша нешта алоўкам. У тарцы стала - пустая фатэля з высокай гатычнай спінкай. Заднік сцэны падсвечаны лічбай 1520. На сценцы партрэт Папы Рымскага Ільва X.

У пакой уваходзіць Біскуп Ян. Гэта вельмі малады хударлявы чалавек.

Сакратар (Усхопліваецца са стула). Яго Вялебнасць Біскуп Віленскі Януш!

Доктар паварочвае галаву да Біскупа ды ветліва ківае.

Сакратар (Раз'юшаным шэптам). Вам трэба ўстаць і атрымаць благаслаўненне!

Біскуп. Не, не, не! Давайце без гэтых цырымоній! Я звычайная Боская істота, такая ж як і ўсе людзі!

Біскуп падыходзіць да стала энергічнай хадой і пругка скочыць у сваю фатэлю. Ён запанібрацкі працягвае руку Доктару.

Біскуп. Ян.

Доктар (Паціскае руку). Мяне завуць...

Сакратар (Хапаючыся за галаву, шэптам). Руку трэба было цалаваць!

Біскуп (Сакратару). Суніміся, Юрачак! (Доктару) Францішак, канечне я ведаю, як вас завуць. З Кракава прыйшло даручэнне апытаць вас на тэму здарэння ва Ўроцлаве.

Доктар. У мяне забралі кнігі.

Біскуп. Усе кнігі?

Доктар. Амаль усе. Захаваліся толькі тыя, што я меў пры сабе ў маёй вандроўнай торбе.

Біскуп. І чаму забралі, як вы думаеце?

Доктар. Там шмат што крычалі з розных бакоў, флякі на мяне разлілі. А ў пані Марысі сапраўды добрыя флякі! Паралі мне ніколі болей не з'яўляцца ў Польшчы. Ніколі. І вось я з гэтага крыку зразумеў, што праблема была ў мове. І ў шрыфце. А я не магу ўцяміць, як праблема можа быць у мове ці ў тым, што друкавана не лацінай. Хіба Евангелле на арамейскай можа быць заганным у параўнанні з Евангеллем на лацінскай? Я выдаў кнігу той мовай, на якой размаўляю. На якой мы кажам зараз з вамі. Як гэта можа быць праблемай? І чаму?

Біскуп. Праблема не ў мове, а ў канфесіі.

Доктар. Так, гэта слова таксама гучала. І я го таксама не разумею. Я хрысціянін. Мы ўсе хрысціяне. Што ў Смаленску, што ў Полацку, што ва Уроцлаве, што ў Празе.

Біскуп. О, калі б гэта было так проста...

Доктар. Бог адзіны.

Біскуп. Бог адзіны, дзяржавы розныя.

Доктар. Але Бог адзіны!

Біскуп (Сакратару). Юрачак, схадзі пагуляй на двор.

Сакратар. Але, Ваша Вялебнасць, мне трэба будзе падрыхтаваць справаздачу для Кракава.

Біскуп. Юрачак, я сам напішу справаздачу, бяжы.

Сакратар. Але...
Біскуп! Гуляй, я сказаў!

Сакратар Біскупа выходзіць.

Доктар. Бог адзіны і Пісанне Яго недатыкальнае. На любой мове. І я вась думваю, што яны зробяць з вынятым у мяне? Яны ж не могуць нішчыць Біблію? Не могуць жа, праўда?

Біскуп маўчыць.

Доктар (хутчэй сабе, чым Біскупу). Яны, мабыць, змесцяць мае кодэксы ў якой-небудзь раённай бібліятэцы, а хутчэй за ўсё накіруюць іх у Кракаўскі Універсітэт, о, там такая цудоўная бібліятэка, у Кракаўскім Універсітэце! Шмат старажытных тэкстаў! І мае кнігі, усе яны, будуць абярэжна захоўвацца ажно да тае пары, калі яны зразумеюць, яны ўсе там зразумеюць, што Пісанне недатыкальнае. На любой мове. Што кожны створаны для дабра тэкст – святы! На любой мове!

Біскуп (спачувальна). Напэўна, ёсць верагоднасць, што адбудзецца менавіта так. Дарэчы, а хто фінансаваў выданне вашых кніг? Кракаў накіраваў запыт да віленскіх магнатаў, бо вы недзе там казалі, што вас фундавалі літоўскія бізнэсоўцы. І вы ведаеце, і Радзівілы, і Гаштольды адмовілі свой удзел у гэтым праекце.

Доктар. Правільна, што адмовілі – магнаты не далі ні гроша! Кніга была надрукавана пры дапамозе карпарацыі Якуба Бабіча і групы кампаній Багдана Онкава! Да Радзівілаў я не дагрукаўся.

Біскуп. Што так?

Доктар. Ну, можа не так ім цікава рабіць кнігу, якую б чыталі звычайныя людзі. Алігархі заўсёды там, дзе веліч ды слава. А тут – вы бачыце, – больш праблем, чым славы.

Біскуп. Які ваш сан, доктар?

Доктар. Я бакалаўр вызваленых навук і доктар медыцыны.

Біскуп. Я кажу пра рэлігійны сан. Вы навучаліся тэалогіі? Вы праходзілі праз патаемнасць руканаклання? Хто вас пасвячаў у святары?

Доктар. Я не святар, але займаюся тым жа, чым займаюцца святары. Я папулярызую слова Божае.

Біскуп. І вы шчыра не бачыце тут ніякай праблемы? У тым, што чалавек без сану бярэ і адвольна распаўсюджае Стары Запавет? Уласны Стары Запавет?

Доктар. Вы, можа, не зразумелі. Я не пісаў гэтай кнігі. Я яе толькі апублікаваў. А напісаў яе пан Бог. Мая ж роля была ў тым, каб як найбольш людзей маглі азнаёміцца з тым, што створана Нябёсамі. Як сказана ў маёй прадмове «Богу ко чти и людям посполитым к доброму научению».

Біскуп. Вы вучоны чалавек, Францішак, але не ўлічваеце таго, што навідавоку. Сто гадоў таму, у іншую, хай і вельмі блізкую да нас эпоху, веды належылі ўсім людзям. Памятаеце, з вашых кракаўскіх штудый? «Scientia de omni scibili» - «веды, што належаць усім, хто ведае». Няма тых, хто іх стварыў. Ёсць ананімы, што перадаюць іх ад чалавека да чалавека. Некалі, яшчэ зусім нядаўна, фрэскі не падпісваліся. Найлепшыя мініяцюры ў кодэксах не насілі аўтарскага адбітку. Мастака не было. Як не было пісьменніка ды скрыптара. На вашых кнігах, акрамя вашых дрэварытных партрэтаў, у некалькіх месцах пазначана вашая вашасць. Тут і Сонца Маладзіковае. І паходжанне. І – маё любімае – зашыфраванае казуркамі прозвішча на нізе гравюры. У Кракаве кажуць, што гэта блюзнерства – змяшчаць уласны партрэт і імя у Святым Пісанні. Я з імі не пагаджаюся – проста час змяніўся. Надышоў век асобы. Веды болей не «scientia de omni scibili». У ведаў ёсць вынаходнік. Аўтар. І вы не выклалі Стары Запавет у тым выглядзе, у якім, як вы кажаце, «Запавет быў створаны Нябёсамі». Вы яго праінтэрпрывалі. Пачнем з таго, што вы яго пераклалі.

Доктар. Так, пераклаў.

Біскуп. Вы ўзялі за аснову чэшскую версію Пісання. Ды надрукавалі яго ў сваім аматарскім перакладзе. Той мовай, якой размаўляеце.

Доктар. Я ўзгадняў чэшскі пераклад са старажытна-яўрэйскімі, лацінскімі і царкоўна-славянскімі версіямі.

Біскуп. Тут размова не пра талмацкую дакладнасць, хаця і пра яе таксама. Вы ж самі казалі пра асоны статус Бібліі. Гэта ж не звычайная кніга. Не старажытныя рэбусы па рыторыцы. Не жартачкі Эразма. Гэта блаславёная кніга.

Доктар. І што, хіба блаславёнасць гэтай кнігі ў тым, што яе нельга друкаваць?

Біскуп. Яе нельга выдаваць абы каму.

Доктар. Шчасце кнігі ў тым, што яе чытаюць.

Біскуп. Шчасце кнігі ў тым, што яе тэкст не скажаюць.

Доктар. Гэтая спрэчка бясплённая.

Біскуп. Гэтая спрэчка блаславёная. Бо ў вас вельмі прыязны суразмоўца, Францішак. Вашыя магчымыя суразмоўцы ў Кракаве былі б куды меней схільнымі да філасофіі. Яны лічаць, што вы блюзнер і рускі шпіён. Прапагандыст праваслаўя. Што вас трэба арыштаваць і ўтрымліваць у астрозе. Яны крыху мысляць у межах логікі стагадовай даўніны. Але я не бачу перад сабой блюзнера. Я бачу добранамернага вучонага, які паспяшаўся са сваім нараджэннем гадоў гэтак на дзвесце. Каб пан Бог стварыў вас тады, калі ўсе кнігі будуць друкавацца, а не пісацца рукамі, вам не прыйшлося так пакутаваць, даводзячы відавочнае. Болей за тое, мне падаецца справа ваша добрай, трэба толькі ў будучыні больш пільна працаваць з перакладамі, ну ды я вам тут магу дапамагчы.

Доктар агаломшана ківае.

Біскуп. Болей за тое, я складу для Кракава справаздачу, у якой выкладу нашу размову. Праінтэрпрэтаваўшы (Біскуп пасміхаецца). Так, так, праінтэрпрэтаваўшы яе такім чынам, што ўсім будзе бачны ваш сапраўдны намер - давесці закон Божы да як мага большай колькасці людзей. І менавіта дзеля гэтага вы скарысталіся нашай роднай, а не лацінскай, мовай. За гэта вас не будуць судзіць, паверце.

Доктар. Чаму вы дапамагаеце мне?

Біскуп. Бог вучыў нас літасці. Найперш – літасці і дабрыні.

Доктар. Дзякуй, Ваша Вялебнасць.

Доктар расчулена трэ свае вочы.

Біскуп (весела). І, паміж намі, мне таксама не падабаюцца Радзівілы. Ці хутчэй так: я не падабаюся ім.

Доктар. І чаго ж?

Біскуп. Ім не падабаецца маё паходжанне. У іх усё завязана на крыві. Нават этыка. А з крывёй мне не пашчасціла (Весела смяецца).

Доктар. Чаму не пашчасціла? І як можа не пашчасціць з крывёй?

Біскуп. Пан Доктар, бачна, не піў піва ў віленскіх тавернах, дзе збіраюцца пляткары. Я – сын Яго Вялікасці Жыгімонта.

Доктра. Дык вы каралевіч?

Біскуп (Бадзёра, з пасмешкай). У тым і справа, што не каралевіч я. Жыгімонт вельмі любіў маю маці, Катарыну з Цельніцаў. Але ажаніўся ён самі ведаеце на кім. Але годзе пра мяне! Вы летуценнік, Францішак! І менавіта такімі летуценнікамі заўсёды праводзілася справа Божая! Заўсёды і паўсюль! У мяне таксама ёсць адна мара.

Доктар. Якая ж?

Біскуп. Я хачу сабраць усе нашыя нормы ў адзін звод. Назваць яго, напрыклад, Статут Вялікага Княства Літоўскага! Як, гучыць? І вось, зрабіць так, каб з пары з'яўлення Статута,

усякага чалавека судзілі не адвольна, не з асабістай прыязі ці помсты. А як некалі ў Рыме было. Па законе! Які быў бы запісаны і вядомы кожнаму. Скраў – адна кара. Абраваў – іншая. І больш за тую кару не можа быць. І меней гэтакасама!

Доктар. Вы думаеце ўвесці на нашых землях закон? І называеце мяне летуценнікам?

Біскуп. Але чым збіраецеся займацца тут, у Вільні зараз, Францішак?

Доктар. Я хачу, як Альд Мануцый, звесці чацвярцінны фармат кодэксаў у васьміцу. І надрукаваць замест кватры - актаву, зграбны альдынны фармат.

Біскуп. І для чаго ўсё гэта?

Доктар. Я выдам «Малую падарожную кнігу», уключу ў яе псалтыр, акафісты і каноны – усё, што патрэбна чалавеку дзеля таго, каб ён не застаўся адзін. Дзеля таго, каб заўсёды – і ў дарозе, і на вайне, і ў прыгодах, побач з ім быў Бог. Пераклад пакажу вам, канечне.

Біскуп. Ведаеце, Францішак, я яшчэ калі вашу прадмову да «Юдзіфі» чытаў, адчуў, што вы вельмі адзінокі чалавек.

Доктар. З чаго вы ўзялі? Я не самотны. Я кнігі маю.

Біскуп. З таго, што толькі вельмі адзінокая асоба можа прыдумаць таго Бога, які выходзіць з вашых кніжак, Францішак.

Доктар. Хіба мой Бог адрозны ад Бога рукапісных кодэксаў?

Біскуп. Тыя тэксты разлічаны на супольнае чытанне ўслых мніхамі у бібліятэцы. Адзін брат чытае, іншыя слухаюць. Той Бог – для прамаўлення слова Ягонага ў касцёле падчас служэння. Вы марыце ўмясціць Бога ў торбу вандроўнага. І я разумю, чаму так – вы шмат пабадзяліся. Любы летуценнік, на веры і дабрыні якога пабудаваны свет, вымушаны бадзяцца.

Доктар. Бог у сэрцы. Яму хапае месца там.

Біскуп. З Матфея, глава васьмнаццатая, верш дваццаты: «Бо там, дзе двое ці трое сабраны ў імя Маё - там Я сярод іх».

Доктар. Мой Бог у сэрцы. Мне не патрэбны двое ці трое, каб ухваляць Яго. Мой Бог у кібітцы, што вязе мяне з Прагі. Мой Бог у човене, што вяртае мяне з Падуі. Майму Богу хоціць літасці і на мяне аднаго.

Біскуп. Святы касцёл...

Доктар. Святога касцёлу не будзе побач, калі я памру ды патраплю ў чыснец. Ні касцёлу, ні святара.

Біскуп. Вы вельмі самотны чалавек, Францішак. Вельмі. Але самота – не грэх. Прынамсі – не грэх таго, хто самотны.

Доктар. А можа я пакаштую гэты яблык?

Біскуп. Бярыце, канечне. Вы хіба галодны?

Доктар хапае са стала яблык і ўгрызаецца ў яго.

Доктар (Жуючы). Сёння без сняданку ды і ўчора павячэраць не давялося. Трэба за гатэль заплаціць.

Біскуп. Я чуў, што ў вас няма дома, але не ведаў, што ўсё настолькі дрэнна. Патрэбны грошы?

Доктар (Сціпла) Ну не тое, каб грошы. Хутчэй праца. Прыпрацоўка. Кнігавыданне не прыносіць дастатку ні на хлеб, ні на масла, ні нават на пустую ваду.

Біскуп устае, падыходзіць да сценкі.

Біскуп (Гучна). Юрачак, я ведаю, што ты нас падслухоўваеш! Якія вакансіі ў нас ёсць у канцэлярыі?

Голас Сакратара (прыглушана). У нас усе стаўкі разабраныя.

Біскуп (Гучней). Юрачак, дык прынамсі адна вакантная стаўка ў маю галаву лёгка прыходзіць! Пазіцыя біскупавага сакратара! Існы занадта нязграбны ды нетаропкі ў выкананні даручэнняў! Ды любіць паспрацаваць!

Голас Сакратара (пахмурна). Мы можам лекара ўзяць. На чвэрць акладу.

Біскуп. Дзякуй, Юрачак! Так значна лепей! (да Доктара). Ну што, Францішак, пойдзеце да мяне лекарам?

Доктар. А што трэба рабіць?

Біскуп. Ды нічога. Здароўе маё ў парадку, я ж нават маладзейшы за вас. Ды і як можа чалавек выправіць стварэнне Бога? З працы – адзін раз на месяц прыходзіць у бухгалтэрыю, атрымліваць заробак. Здолееце?

Доктар (Павесялела). Буду спрабаваць!

Біскуп. Ну то бывайце! Радзіма чакае новых кніг!

Доктар і Біскуп сыходзяць.

Голас Сакратара (Са сценкі, пакрыўджана). А некалі са мной сябраваў.

Сцэна 2

Адзел маркетынгу карпарацыі Якуба Бабіча. Усё той жа стол, той жа фліп-чарт. Лічба на задніку сцэны - 1520. Перад старэйшым Менеджарам адзелу маркетынгу – стос фінансавых дакументаў. Ён праглядае іх з грэблівым выразам на твары. Побач з ім – Доктар. Бачна, што гідлівае варушэнне фінансавых спраў цягнецца ўжо доўгі час. Нарэшце, Менеджар ссоўвае дакументы ўбок і стомлена ды раззлавана прамаўляе.

Менеджар. Так, ну я праглядзеў усе гэтыя цэдулкі, чэкі, копіі квіткоў і накладныя. І магу сказаць, што гэта скандал. Гэта скандал, спадар Франак Скарына. Рыхтуйцеся да аўдыту і суду.

Доктар. Скандал? Чаму?

Менеджар. З фінансавых дакументаў вынікае, што вы шыкоўна пакаталіся па Еўропе на грошы Якуба Пятровіча! Рахункі за гатэлі ў Венецыі! Жыццё ў Празе! Добра адпачылі?

Доктар. Я не адпачываў. Вось вы не паверыце, але ўвесь гэты час я вельмі напружана ды амаль без сну працаваў.

Менеджар. У Венецыі?

Доктар. Так, у Венецыі я замаўляў пуансоны, сачыў за іх трапнай гравіроўкай, назіраў за вырабам матрыц. Ніхто іншы не зрабіў бы гэта так дасканала, як венецыянскія майстры.

Менеджар. У Празе?

Доктар. Так, бо патрэбных спецыялістаў, якія маглі б сабраць друкарны станок на той момант у Вільні не было. Зараз я хаця б ведаю, што для гэтага патрэбна. А дагэтуль – не ведаў.

Менеджар. На што вы прасілі ў нас грошы?

Доктар. На падрыхтоўку і выданне кніг.

Менеджар. Якім чынам ваша гойсанне па нятаным краінам Заходняй Еўропы можа суадносіцца з «падрыхтоўкай і выданнем кніг»?

Доктар. Як я казаў, у Венецыі я рабіў шрыфты, у Празе друкаваў з іх.

Менеджар. Добра, мэтазгоднасць вандровак, гэтаксама як дапушчальнасць несанкцыяванага не кім аутсорсу разгледзіць ініцыятыўны аўдыт у сукупнасці з інвентарызацыяй ды комплекснай камеральнай праверкай. Я, як менеджар аддзела маркетынгу, задам тых пытанняў, якія турбуюць нас найперш.

Менеджар устае, падходзіць да фліп-чарта ды замацоўвае на ім трохкутнік, рассечаны літарай «Т», які месціцца на левым ільвіным картушы партрэта Францыска Скарыны з кніг «Ісус Сірахаў», «Быццё». Замацаваўшы гэты знак, Менеджар нервова сядзе, глядзіць на яго некалькі секунд і потым агрэсіўна пытаецца ў Скарыны.

Менеджар. Скажыце, што вось гэта за трындалёт?

Доктар. Гэта не трындалёт. Гэта графічнае ўвасабленне велічы бізнэс-імперыі Якуба Бабіча ў сукупнасці з зашыфраваным прозвішчам гэтага паважанага чалавека.

Менеджар. Я не бачу тут графічнага ўвасаблення велічы Якуба Бабіча. Я бачу трохкутную хударлявую дупу, рассечаную на двое літарай «Т». Якой, дарэчы, ні ў прозвішчы, ні ў імені, ні нават у імені па бацьку Якуба Пятровіча не сустракаецца!

Доктар. Я зараз усё патлумачу!

Менеджар. Уж патлумачце, будзьце ласкавы!

Доктар падыходзіць да фліп-чарту і замацоўвае на ім ўжо бачаны намі дрэварытны партрэт з кнігі «Быццё». Гэтым разам ільвіны картуш не вольны, у яго ўпісаны трохкутнік з літарай «Т».

Доктар. Глядзіце, мне патрэбна было ўпісаць словы «Якуб Бабіч» на плошчу прыкладна ў адзін квадратны сантыметр, так?

Менеджар. Вы самі прапанавалі размяшчэнне на гэтым носьбіце.

Доктар. Я гэтага не адмаўляю. Каб упісаць дзесяць літар уключна з прабеламі на такой плашчыні, спатрэбілася б рабіць адну літару вартай аднаго квадратнага міліметра. Што, нават каб дрэварытная тэхніка і дазваляла нам гэта, было б бессэнсоўна з пункту гледжання магчымасці потым гэтыя літары прачытаць. Таму я вырашыў вынайсці так бы мовіць формулу прозвішча Якуба Пятровіча, якая б улучала ўсе гукі слова «Бабіч» і першую літару ягонага імя. Атрымалася нешта кшталту герба...

Менеджар. Але ж гандляры не маюць права на ўласны герб! Нават вылучаныя на бурмістра, як Якуб Пятровіч!

Доктар. Так, гандляры не маюць права на герб, таму я і кажу: «нешта кшталту». Знакі, у якіх бачныя іншыя літары.

Менеджар. Ну, і якія літары бачныя ў гэтым зухаватым трохкутным сабачым азадку?

Доктар (Малое рукой па плашчынях трохкутніка). Вось, глядзіце, ад сярэдзіны направа – «Букі», знешні абрыс трохкутніка - «Аз», далей – зноў «Букі», перакладзіна асобна - «Іжэі», маем «Ба-бі», верхняя перакладзіна «Т» разам з ніжняй правай плашчыняй трохкутніка - «копа», якая дае нам гук «Ч». А весь трохкутнік разам з рысай рассеку пасярэдзіне – «Малы Юс», то бок «Я», першая літара імя шаноўнага Якуба Пятровіча!

Менеджар. І хто будзе здольны дэшыфраваць гэтае мудроцце! Большасць бачыць толькі нейкі пепелац! На праплочаным намі месцы!

Доктар. Затое паглядзіце, як прывабна я вас размяшчаў!

Доктар прышпільвае да фліп-чарта некалькі моцна павялічаных гравюр, «вядзе экскурсію» па іх.

Доктар. Вось сачыце! 1517-ты год. Кніга «Ісус Сірахаў». Той самы партрэт. 1518-ты год. Кніга «Царствы». Перавыданне партрэта з кнігі «Ісус Сірахаў». Дадатковы рэкламны паказ, які мы не ўзгадзілі! 1519-ты год! Кніга «Быццё». Зноўку той самы партрэт! Яшчэ раз вы на тым самым месцы – капітэль мармуровай калоны, ільвіны картуш! 1519-ты год. Агульны тытул, на ўсю Біблію. Глядзіце, што бачым знізу? Ваш знак! Павялічаная плошча, выгодная пазіцыя! Той жа самы 1519-ты год. Кніга «Выхад». Наш зашыфраваны сімвал Якуба Пятровіча – на гравюрах «Узор ківота» (злева над анёлам), «Узор стала», «Узор свяцільніка», «Узор трэбніка», «Узор рыз». І зноўку 1519-ты год! Кніга «Левіт»! Паўтор гравюр «Узор трэбніка» ды «Узор рыз» з нашым знакам, а таксама гравюра «Где Бог глаголет к Моисею», знак - леваруч ад Бога, на нябёсах! Няблага для гандляра, ці не так? 1519-ты год, кніга «Лічбы», дрэварыс «Ізраілевы палкі ля храма». Бачыце, што трымае ў руках першы знізу сцяганосец? Заўважце, я паставіў харунжага з рассечаным трохкуткам ля храма-скініі, на тым месцы, дзе па Пісанню месціўся Завулон, брат Ісахара! Ён таксама, бы пан Бабіч – гандляр! Як вам параўнанне! Побач з ім – герб Габсбургаў! Прыёмнае суседства! І што, вы яшчэ будзеце нечым незадаволены?

Менеджар. Гэты няўцямыны сімвал вы сапраўды натыкалі шчодро, але як расшыфраваць гэты знак ведаеце вы адзін! І азначаць ён можа што заўгодна! Вы падманулі нас, Франак Скарына! Мы будзем патрабаваць судовага спагнання грошаў назад! І што гэта там за гісторыя з канфіскацыяй накладу ва Уроцлаве?

Доктар. Да нашых рэкламных спраў яна дачынення не мае!

Менеджар. Не мае? (Задумваецца. Бачна, што ён дагэтуль не да канца ўсведамляе, за што дакладна плаціў). Ну, можа, і не мае. У любым выпадку вы паступілі з нашай карпарацыяй не па-людску і не па-Боскі. Наша пазнавальнасць не павялічалася! Мы проста змарнавалі сваё багацце на вашыя пакатушкі! Вы будзеце за гэта адказваць! Перад Богам!

Доктар. Ах перад Богам? (Доктар дастае сотавы тэлефон).

Менеджар. Перад справядлівасцю нябеснай! І судом зямным!

Доктар (у слухаўку). Алё, біскуп Ян? Не? А, гэта ты, Юры? Ну то пакліч, калі ласка, біскупа Яна!

Менеджар (Спалохана). Гэта з кім вы зараз размаўляеце? Каго клічаце?

Доктар. Як з кім? Вы ж казалі зараз пра «справядлівасць Боскую»! Зараз і высветлім, што па-людску, а што – не! У, так бы мовіць, першакрыніцы.

Менеджар. А «біскуп Ян» гэта, напэўна, - мянушка? Нейкага вашага закадыкі? Такого ж бамжа, як вы сам?

Доктар. Біскуп Ян, даражэнечкі вы мой, гэта - Яго Вялебнасць біскуп Віленскі Януш з Княжатаў Літоўскіх! (У слухаўку). Так, Юры, нічога, я пачакаю! Тут у мяне тэалагічны канфлікт!

Менеджар. І вы ведаеце тэлефон такога чалавека?

Доктар. Болей за тое! Я з ім сябрую! (Узяўшы самавітую паставу) Да таго ж, я ягоны асабісты лекар.

Менеджар. Вой!

Доктар. Што вой?

Менеджар. Вой! Ай воечкі! (Ускоквае і пачынае енчыць). Ай мы ж не ведалі, што размаўляем з такой паважнай асобай! Чалавекам, які знаходзіцца ў фактычным падпарадкаванні Святому Прастолю! Пакладзіце, будзь ласка, слухаўку!

Доктар. Навошта? Вы ж кажаце, я не па-Боску з вамі абыйшоўся!

Менеджар. Гэта, ведаеце, я ад стрэсаў. Спрабую з Празакі злезці. Пакладзіце, Вашая светласць, трубочку, я вас абсалютна пераблытаў!

Доктар. І прэтэнзіяў да мяне няма? (Вагаецца, ці класці)

Менеджар. Абсалютайка няма! Нашыя адносіны – бязхмарнае неба жнівеньскім поўднем!

Доктар. Ні па форме знака, ні па яго размяшчэнні?

Менеджар. Толькі ўдзячнасць з нашага боку! Толькі ўдзячнасць! Мы, дарэчы, вельмі шчодро ахвяруем касцёлу, мы ў спісе ганаровых донараў!

Доктар. І вы працягнеце фінансаваць маю выдавецкую справу?

Менеджар папірхваецца.

Менеджар. Мы? Працягнем?

Доктар (У слухаўку). Ужо ідзе Яго Вялебнасць? Файна, Юры! Я чакаю!

Менеджар (Таропка). Так, так, працягнем фінансаваць! Працягнем!

Доктар (У слухаўку). Юры, мяне тут у мяне фандрэйзінг пачаўся! Я ператэлефаную!

Менеджар (Пераможана). Вы толькі тады пазначце проста ў тэксце, што выданне адбылося дзякуючы пачціваму мужу, бурмістру места, Якубу Бабіча.

Доктар. Так і напісаць? «Пачціваму мужу»?

Менеджар. Ну а як яшчэ скажаш?

Доктар. Ну добра. Так і напішу.

Доктар ганарліва ўстае, няспешна здымае павялічаныя гравюры з фліп-чарту, кладзе ў торбу і выходзіць прэч. Праз хвіліну ён вяртаецца на сцэну, забірае сам фліп-чарт і ўносіць яго з сабой. На яго твары крыху паблажлівы выраз - маўляў, рэч нягеглая, але ў друкаванні кніг можа для чаго і прыдацца.

Сцэна 3

Прыемная герцага Прусіі Альбрэхта ў Кёнігсбергу. 1530 год. Інтэр'ер выглядае гэтаксама ж па-офіснаму непераборліва: стол, два стулы, на сценцы – партрэт Альбрэхта. За сталом сядзіць герцагаў Аберат – гэта бялявая каротка стрыжаная жанчына ў тэўтонскім баявым строі. Побач – вялікі двухручны меч. Насупраць яе – заўважна састарэлы Доктар са сваёй фірмовай клятчастай торбай.

Аберат. І спецыяльная адукацыя ў вас канечне маецца?

Доктар. Я атрымаў ступень доктара медыцыны ў Падуі.

Аберат. Падуя. Гучыць не па-нашаму. Мабыць, далёка?

Доктар. У Італіі.

Аберат. Ніколі не чула пра такую зямлю. Гэта мабыць яшчэ далей ад нас за Вільню.

Доктар. О, гэта значна далей за Вільню, пані герцагаў Аберат! Гэта як ад Кёнігсберга да Вільні і так – мо якіх дзесяць разоў!

Аберат. Дзесяць разоў! Ніколі не думала, што зямная плоскасць такая здаравенная. Зараз, як крыжовыя паходы скасавалі, ужо і свет не паглядзіш.

Доктар. О, паверце мне, зямная плашчыня настолькі ж здаравенная, як і сфера неба над нашымі галоўмі.

Аберат. Але самі вы не італіец? Вы ж нармальны, наш чалавек? Вы паляк?

Доктар. О не! (Доктар энергічна махае рукамі) Толькі не паляк! У Польшчы мяне не любяць! Я хутчэй рускі. Ці летувіс. Хаця часам у мяне бывае адчуванне, быццам бы слова, якое азначае тое, хто я сам ёсць – яшчэ не з'явілася.

Аберат. І што вы ўмеете, рускі доктар?

Аберат прыязна нахіляецца да Доктара, з-за гэтага двухручны меч саслізгвае са стала і з лязгам валіцца на пол, праз што Доктар нервова ўздрыгвае.

Доктар. У Італіі я знаёміўся з найноўшымі дасягненнямі медыцынскай навукі, з самымі вялікімі прарывамі ў лекаванні, якія вынайшліся ў нашу перадавую эпоху. Па той бок Альп зараз усе толькі і кажуць, што пра Тэафаста Бамбаста.

Аберат. Тэафаста Бамбаста? Гэта нейкі рэпер?

Доктар. Гэта алхімік з швейцарскага Эгу, які зрабіў рэвалюцыю ў медыцыне. Пані Аберата можа яго ведаць пад мянушкай Парацэльсіюсу. Не?

Аберат качае галавой.

Доктар. Парацэльсіюс сцвярджае неверагоднае. Ну, напрыклад, што гной не патрэбны для загойвання ран!

Аберат. Як непатрэбны? Без яго ж раны не загойваюцца!

Доктар. Тут, разумеете, пераблытана прычына і следства. Мы думалі, што без гною яны не гоцяцца і наўмысна выклікалі гнаенне, а зараз высветлілася, што яны гнояцца праз тое, што мы дрэнна дбаем пра чысціню. І што без гною паранены здаравее яшчэ хутчэй! Што гной трэба прыбіраць.

Аберат. У мяне гэтая навука, пан рускі доктар, у галаве не памяшчаецца. Гной? Прыбіраць? З ран?

Доктар. Болей за тое, Парацэльсіюс сцвярджае, што калі піць лекі, папраўляешся хутчэй!

Аберат. Неверагодна! Трэба гэта абдумаць! На першы погляд, гучыць як бязглуздзіца!

Доктар. І што калі піць пэўную іх колькасць, а не ўсе адразу – хвароба таксама адступае лепей!

Аберат. Не, ну гэта нелагічна! Ёсць лекі – пі ўсе адразу, раптам Бог не адпусціў табе часу, каб чакаць!

Доктар. І што пэўныя прэпараты, калі іх еш адразу ўсе, нават шкодзяць!

Аберат. І што гэта за медыцына такая, што шкодзіць?

Доктар. Для гэтага вось і патрэбна навука, каб ведаць, чаго колькі даваць. Колькі піць ртуці, колькі мыш'яку!

Аберат. Ну вось адразу бачна вельмі вучонага мужа! Можа вы і нагу адрэзаць умеце?

Доктар. Не, ну пані герцагаў аберат, хірургія гэта не доктарава справа!

Аберат. Не доктарава, згодная!

Доктар. Хірургіяй у нашыя часы асветныя часы займаюцца выключна цырульнікі!

Аберат. Так, я ведаю парадак. Проста думала, што калі яны гной з ран прыбіраюць, можа яны ўжо і дактарам аперацыі даручаць сталі!

Доктар. Не, ну рэвалюцыя рэвалюцыяй, а здаровы сэнс быць павінны!

Аберат. Да вашых кампетэнцыяў у мяне пытаньняў не засталася. Такім чынам. Што я магу вам прапанаваць. Зараз у нас у Калінінградзе вялікая адміністрацыйная рэформа. Нас пераводзяць на свецкі парадак. Мы ж былі прыстойным ордэнскім горадам, а зараз... Ну не буду пачынаць. Вы бачыце, у нас ужо ўсё цывільнае.

Доктар (выразна паглядзеўшы на тэўтонскую браню, у якую апранута Аберат). Так, так! Гэта бачна!

Аберат. І таму раней вы былі б прыстаўлены да кёнігсбергскага комтура, падпарадкаваліся б Вярхоўнаму Гаспітальеру ў Эльбінгу, атрымалі бы вайсковы чын пфлегер-лекара, каня, браню і меч. Меньшы, канечне, чым мой меч, але такі ж двухручны. Зараз на гэты свецкі лад у нас комтуры завуцца ўпраўленнямі, даспехі не даюць, а коні толькі ў тых цывільных, хто сам іх набыў ці аджаў у каго. Карацей, Садом і Гамора.

Доктар. А што тычыцца абавязкаў? Я верна разумею, што герцаг Альбрэхт – малады, здаровы, а таму мне трэба будзе толькі заходзіць у бухгалтэрыю раз на месяц?

Аберат. Вось якраз не! Не ўсё так проста! Ваш абавязак – далучыцца да барацьбы з Цюдораўскім праклёнам і, не шкадуючы ні жыцця свайго ні здароўя, дапамагчы Богу прыпыніць яго.

Доктар. Цюдораўскі праклён гэта што? Метафара для дрэннага сталовага посуду?

Аберат. Хіба вы не чулі пра англійскую ліхаманку? Мы ж з-за яе якраз і абвясцілі call for doctors.

Доктар. А я думаў, вы проста штаты пашыраеце.

Аберат. З-за Генрыха VII Цюдора на Англію найшла хвароба, якая зараз перакінулася і на нас. Не інакш як гэта Божая кара Прусіі за Кракаўскі мір. Эпідэмія. Людзі мруць як пацукі падчас чумы.

Аберат падымае меч і б'е ім па падлозе. На сцэну заглядае фогт-тэўтонец.

Аберат (Фогту). Прынясіце пацыента!

Фогт. Якога? Палепей ці пагорш?

Аберат. Які пагорш. Якога не шкада. Будзем на ім эксперыменты ставіць.

Два фогта ўносяць хворага на насілах. Адзін фогт застаецца ля насіл. Хворага моцна калоціць, ён наскрозь мокры.

Аберат (Доктару). Вось, палюбуйцеся. Бачыце, калатун, ліхаманка, трызненне. І галоўнае – вельмі хутка! Вельмі! Дзень падрыжыць так, пастогне, а нараніцу Богу душу аддае. Гэтаму бедаку засталася прыкладна пяць хвілін жыцця.

Доктар разгублена глядзіць на хворага. На твары Доктара – ўсе прыкметы збянтэжанасці.

Доктар. Ну, калі ў чалавека гарачка, дык у Падуі нас вучылі яго саграваць. Бо яму ж халодна. Таму што цела мае большую тэмпературу за наваколле. Яго, бачыце, калоціць...

Доктар дастае з клятчастай торбы шклянныя пляшаначкі, ільняныя стужачкі ды металёвыя кручочкі.

Доктар. Даручыце сваім людзям нагрэць вады, я разалью ваду па гэтых бляшанчках ды ўмацую на целе хворага.

Аберат. Вы ўпэўненыя, што ліхаманкавага пацыента варта грэць? Бо гэтую хваробу яшчэ называюць «англійскі пот». Хворы пацее. Глядзіце, мокры наскрозь. То яму, мабыць, загорача.

Доктар (Фогту, няўпэўнена). Добра, прынясіце мне сцюдзёнай вады.

Фогт выбягае, вяртаецца з вялікім шкляным жбанам, у якім валтузяцца кубікі лёду. Пацыента тым часам пачынае калаціць меней.

Аберат. Я б на вашым месцы паспяшалася. Глядзіце, ягоны калатун саступае. І гэта – не добра. Гэта дрэнна. Вельмі дрэнна. Яму засталася хіба што хвіліна. (Фогту) Паклічце святара.

Фогт збягае.

Аберат (Доктару). Зараз пацыент засне. І калі даць яму заснуць, ён ужо не прачнецца. Таму мніхі адмыслова вартуюць у шпітальных ды абуджаюць тых хворых, хто засынае. Але рана ці позна стамляюцца і засынаюць самі мніхі. І маем шмат нябожчыкаў на раніцу.

Доктар разлівае ваду з жбана па пляшаначках, ды, з дапамогай кручочкаў і стужачак, развешвае пляшаначкі па вопратцы пацыента.

Аберат. Выглядае вельмі навукова. У такім выглядзе і паміраць, мабыць, не страшна.

Заходзяць фогт і Святар. Пацыента зноўку пачынае калаціць.

Доктар. Гэта добра ці дрэнна, што яго зноўку калоціць?

Аберат. Халодная вада замінае яму спаць. Вы вялікі разумнік, рускі доктар (Святару). У вас патрэбы пакуль няма, святы айцец. (Фогту). Скажы іншым фогтам, каб намарозілі вады ды абкладалі цяжкіх – гэта будзе замінаць ім сыходзіць.

Фогты выносяць хворага, за імі крочыць святар. Перад тым, як пакінуць сцэну, святар крытычна глядзіць на пляшанкі, якімі ахутаны пацыент, ды ціха кажа: «нейкая тут варажба».

Аберат (Доктару). Я вельмі ўдзячная вам за тое, што адгукнуліся і прыехалі да нас. Як удзячны вам горад Кёнігсберг і ўвесь Тэўтонскі ордэн. Будзем супольна весці вайну з гэтай поганню.

Доктар (Разгублена). Ну я не тое, каб моцна гэтага хацеў. Неяк само атрымалася.

Аберат. І галоўнае - вельмі мала людзей адклікнуліся на наш прызыў! Усе дактары баяліся памерці, бо хвароба заразная.

Доктар. Заразная?

Аберат. А як інакш можа адбыцца эпідэмія?

Доктар. Не падумаў. І моцна заразная?

Аберат. У Кембрыджы і Оксфардзе памерла палова насельніцтва, у Лондане сканалі нават два лорд-мэры. То вы напраўду смелы чалавек! (Іншай інтанацыяй). Што вас, дарэчы, прымусіла кінуць сям'ю, дом, жонку і прыехаць сюды, у самае пекла?

Доктар (Сумна). Дом, дзе я жыў, згінуў у агні ў гэтым годзе. Разам з ягонай гаспадыняй, маёй

жонкай. Мы мілаваліся ў пяшчоце з Маргарыткай ўсяго толькі пяць гадоў. Усё, за што я браўся – змарнела. Рыгор Адвернік, які фінансаваў мае кнігі, памёр. Багдан Онкаў адмовіўся даваць мне грошы. «Не-мэ-та-зго-дна». Не так даўно сышоў і бурмістр Якуб Пятровіч Бабіч – апошні, хто дапамагаў. У ягоным доме я выдрукаваў «Апостал».

Аберат. Дык вы шукалі смерці?

Доктар. Пра эпідэмію пачуў ад вас. Я марыў пра жыццё. Скажыце, гэта праўда, што ў герцага Альбрэхта ў мінулым годзе з'явіўся вялікі кніжны збор?

Аберат. Мы яго завём «Срэбнай бібліятэкай».

Доктар. І ці ёсць магчымасць – хаця б самая наймалая, што герцаг будзе зацікаўлены ў выгатаванні кніг? У тым, каб друкаваць іх наўмысна?

Аберат. Калекцыя Срэбнай бібліятэкі папаўняецца па-іншаму. Усе кніжныя гандляры мусяць перадаваць у яе фонды па адным экзэмпляры тых выданняў, продаж якіх вядуць у Прусіі. А такога каб адмыслова нешта выдаваць – пра тое я не чула.

Доктар (Сумна). І тут памыліўся. Ну добра. З хворымі я вам дапамагу, а потым з'еду. Зноўку з'еду. Пытанне вось – куды.

На сцэну вяртаецца фогт у суправаджэнні святара.

Фогт. Пацыент памёр.

Святар дастае трубу і выконвае на ёй першыя 8 нот з Tuba Mirum моцартавага «Рэквіема».

Сцэна 4

Сядзіба Марціна Лютэра ў Вітэнбергу. Лічбы за сцэнай паказваюць 1532. За накрытым сталом сядзіць сам Лютэр – гэта самавіты чалавек у чорным аксамітавым строі на гузіках з гафраванай вытачкай спераду, якога мы бачым на партрэце, зробленым Лукасам Кранахам у 1532-м годзе (маецца на ўвазе карціна з рэгенбургскага Museum der Stadt, па версе якой ідзе надпіс *In silentio fortitudo et spe erit vestra*). На галаве ў Лютэра аксамітавы берэт. Стол застаўлены простаі, але абільнай ежай – розная дымніна, вантрабянка, сальцісоны, кіўбасы. Побач з Лютэрам – ягоны сябра Піліп Меланхтон, ён апрануты гэтаксама вытанчана як і Лютэр. Кампаніі слугуе чалавек у звычайным чорным ільняным гарнітуры. Чалавек рэжа кілбасы ды падкладае спадарам пратэстантам.

Меланхтон. І, як твой пераклад на нямецкую ўсяго Пісання будзе гатовы, трэба яго друкаваць. Але друкаваць шырока. Каб Стары і Новы Запавет былі ў кожным нямецкім доме. У кожным!

Лютэр. Тысяч сто адразу ціснуць.

Меланхтон. І, відавочна, што Мельхіор Латат тут не падыходзіць. Ён нармальна выдрукаваў *Septembertestamen*, але тая задача, да якой мы набліжаемся, яна значна большая. Этапная. Нам патрэбны выдавец.

Лютэр (Жуе). Нам патрэбны выдавец.

Меланхтон. І тут якраз ёсць нечаканы разварот. Учора я сустрэўся з адным польскім доктарам. Ён уразіў мяне сваёй эрудыцыяй і поглядамі. Вось ён абсалютна нармальны чалавек, як мы з табой. Хаця і з Усходняй Еўропы.

Лютэр. Не габрэй?

Меланхтон. Дакладна не! Дык вось, гэты польскі доктар, сказаў, што ён мае шырокі друкарскі досвед. І што ён лёгка можа выдрукаваць нам хоць сто, хоць давесці тысяч Святога Пісання.

Лютэр. Ну мала лі што скажа табе чалавек з Усходняй Еўропы.

Меланхтон. Але ў тым і справа, што ён дужа мудрагелісты, пачаў, ведаеш, сыпаць нейкімі спецыяльнымі тэрмінамі - «макрыца», «пуссон», я нават не паспяваў разумець.

Лютэр. Ты, Піліп, не паспяваў разумець? Ты ж вашамосць Меланхтон! Самы разумны чалавек у сучаснай Германіі!

Меланхтон. Дык вось я да чаго вяду. Я так узрадаваўся з гэтага паляка, што вырашыў як мага хутчэй вас звесці. Ён праездам з Пазнані, літаральна на некалькі дзён. Трэба скарыстаць гэты шанец.

Лютэр (Жуе). Трэба.

Меланхтон. Я ведаў, што ты так адкажаш і запрасіў яго сёння ўвечары да нас. Далучыцца да вячэры.

Лютэр (спыняе жаваць). Ну ладна. Ты б папярэджваў.

Меланхтон (гучна). Запрасіце паляка!

Лютэр і Меланхтон устаюць. Слуга адкладае нож і вілку і таксама становіцца ў чакальную паставу, каб павітаць госця. Уваходзіць Доктар. Ён моцна схуднеў і выглядае яшчэ больш змарнелым.

Меланхтон. Вітайма *doctor Franciscus polonus!* (Лютэр, Меланхтон і Слуга кланяюцца).

Па Доктары бачна, што ён моцна нервуецца. Доктар хутка аглядае залю, думае секунду, хуткім шагам падыходзіць да Слугі і працягвае яму руку.

Доктар. Спадар Марцін Лютэр!

Лютэр (Змрочна). Спадар Марцін Лютэр гэта я.

Слуга. А я – слугую тут!

Доктар сумеўся. Ён азадачана глядзіць на аксамітавы берэт ды гафраваныя аборкі на мажным уборы Лютэра.

Доктар (чырванеючы). Прабачце, пераблытаў! Я проста чуў, што... Ай ну праехалі! Лютэр (Меланхтону, злёгка паблажліва). Ну так, бачна што з Усходняй Еўропы.

Доктар, Лютэр, Меланхтон сядваюць.

Доктар. Спадар Меланхтон прадставіў мяне doctor Franciscus polonus – дзякуй яму за гэта! Я сапраўды доктар, хай сабе нядаўна гэтая прафесія ледзь не зьяла мяне ў магілу, калі я падхапіў англійскі пот у Каралеўцы, то бок Кёнігсбергу. І я сапраўды Францыск. Але што да polonus – то гэта моцнае перавялічэнне.

Меланхтон. Але вы прыехалі з Пазнані!

Доктар. Быў там праездом. Як і ў Вітэнбергу. Я не паляк. Я хутчэй рускі.

Лютэр. А хто гэтыя рускі?

Меланхтон. Тое самае што палякі, толькі збоку. Усходняя Еўропа.

Лютэр (Са спачуваннем). Усходняя Еўропа.

Доктар. Палякі мяне не любяць, у мяне ва Уроцлаве кніжкі вынялі. Яны ж каталікі, а кніжкі былі па-руску. То бок, гэта яны вырашылі, што кніжкі па-руску, насамрэч я іх пераклаў на тую мову, на якой мы размаўляем у Вільні ды Полацку.

Лютэр. Гэта добра, што каталікі вас не любяць. Мяне яны таксама не любяць. Папа мяне ад царквы адлучыў за тое, што я яму замінаў на сабор святога Пятра грошы сшыбаць.

Доктар. Справа не ў католіках, а ў забабонах. У іх там у Кракаве ды Уроцлаве ўсё проста: бачаць кірылічны шрыфт і адразу пужаюцца. Паслухай іх, дык Стары Запавет мусіць быць толькі на лацінскай. А як звычайны пісьменны гараджанін яго прачытае, калі ён на лацінскай? Прычым за гэтым стаіць такая, ведаецца, непрашыбенная логіка. Нават не логіка – філасофія.

Лютэр (Пасміхаючыся). Мне здаецца, я яе ведаю.

Доктар. Кшталту: мовы падзяліліся падчас Бабілонскай вежы. Раздзяленне моў ёсць кара за чалавечыя грахі і ганарлівасць. Лацінская мова з'ядноўвае ўсе мовы ў адну. І дзякуючы ёй мы зараз з вамі і здольныя камунікаваць. Таму ўсе мусяць чытаць пісанне па-лацінску. А як быць тым, хто замардаваны працай і гаворыць на той гаворцы, якую даў Бог? Якую перадала маці сваім спевам над калыскай?

Лютэр (ажыўлена). І такіх жа большасць!

Доктар. І вось да чаго я прыйшоў. Не можа быць, каб пан Бог пакараў нас нашай мовай. Я кажу на ёй: «пяшчота». І мне цёпла на сэрцы. Я кажу: «замілаванне» - і ўнутры зацвітаюць кветкі. А прамаўляю «Перун»! І ў вушах грукоча. Лацінская не адгукаецца так. Праз мову з намі гаворыць Стваральнік. Мова – гэта здабытак, гэта падарунак Бога, а не пракляцце.

Лютэр (Расчулена). Вы вельмі глыбока глядзіце, пан доктар з Усходняй Еўропы. Я прыйшоў да таго ж.

Меланхтон. Спадар рускі напэўна гусіт? Але ж дакладна не католік?

Доктар. Бог адзін, Піліпе. Бог адзін. Я абяцаў вам прынесці прыклады сваёй дзейнасці, вось, глядзіце.

Доктар дастае кодэкс невялічкага фармату і кладзе на стол.

Доктар. Гэта «Малая падарожная кніжка». Я наўмысна зрабіў яе такой маленькай, каб кожны вандоўнік насіў яе ў сваёй торбе. Каб яна заўсёды была з чалавекам. І ў прыгодзе, і на вайне. І ўмясціў у гэты фармат Псалтыр, акафісты і каноны. Зараз, выпраўляючыся ў камандзіроўку ці пілігрымку, бадзяга болей не будзе адзін. З ім заўсёды будзе Слова Божае.

Лютэр (гартаючы кнігу). Зроблена густоўна. Друк ясны, мне падабаецца шрыфт.

Меланхтон (заглядаючы з-за пляча). Хаця не халеры не зразумела.

Лютэр (падначвае Доктара). Вось вы кажаце «ніколі не будзе адзін». А чаму б вашаму вандроўнаму, замест таго, каб насіць у торбе залішнюю вагу, не зайсці ў касцёл, не паслухаць службу?

Доктар. А навошта яму касцёл? Калі ты ідзеш пад дажджом па полі – Бог крочыць побач з табой. Калі цябе пячэ сонца на горнай трапе, і вусны патрэскаліся, і хочацца піць – Бог пакутуе побач з табой. Табе не патрэбны клір, каб звяртацца да Ёсявышняга.

Лютэр (выразна і ўдзячнасцю глядзіць на Меланхтона, маўляў, ну які ж разумнік гэты рускі паляк!) Вы наш чалавек, Францыск. Мне вельмі прыемна знайсці такога адукаванага ды дасведчанага папличніка. Я таксама лічу, што верніку непатрэбна пасярэдніцтва святароў, каб застацца са сваім Богам. І вы не паверыце, чаго я наглядзеўся ў Рыме падчас быцця там па справах ордэна святога Аўгусціна. Якую разбэшчанасць ды празмернасць пабачыў. Але адкінем былое і паглядзім у будучыню. Я тады яму ўсе раскажу, Меланхтон?

Меланхтон ківае.

Лютэр. Мы ў адным кроку ад таго, каб скончыць поўны пераклад Святога Пісання, абодвух заветаў, на нашу родную мову. Мы рыхтуем да таго, каб недзе праз два гады запусціць гэты opus magnum у друк. Гэта будзе грандыёзнае выданне з ілюстрацыямі майго добрага сябра, Лукаса Кранаха. Мы зменім Нямецчыну. Уся Германія загаловаць на той мове, якую мы ўкладзём ў вусны апосталаў ды ветхазаветных дзеячаў. Праз гэтую Біблію і Новы Завет паўстане нямецкі народ, нямецкая культура, па нашых тропах, пратораных стылем і выразамі, якімі мы скарыстаемся, пойдучь паэты, якія створаць вялікую нямецкую літаратуру. (Урачыста). І я хацеў бы прапанаваць вам, доктар Францыск, стаць нашым выдаўцом. Вы ўвойдзеце ў гісторыю Еўропы. Згодныя?

Францыск расчулена прыкрывае далонямі свой твар.

Доктар. Канечне я згодны!

Лютэр. Ну то тады завітайце да нас заўтра. Скажам, каля другой гадзіны ўдзень! Абмяркуем дэталі ды накідаем першы план!

Доктар. Так, бо нам спатрэбяцца новыя пуансоны!

Лютэр. Ну то да заўтра! Будзем чакаць! Добрага вечара!

Доктар развітваецца за руку з Лютэрам, Меланхтонам і нават слугоўным ды бяжыць да выхаду са сцэны. Перад тым як сыйсці ён на хвіліну замірае ды шчасліва прамаўляе.

Доктар. Няўжо мары збыліся? Няўжо нарэшце ўсё атрымалася? Няўжо мая пакорлівасць, утаймаванасць, чаканне ды нязломная надзея ўзнагароджаны? Няўжо? Няўжо?

Лютэр, Меланхтон і Слуга застаюцца ўтрох.

Лютэр. Які прыемны чалавек!

Меланхтон. А я ж казаў.

Лютэр. Абсалютнае супадзенне поглядаў!

Меланхтон. Неверагодная сугучнасць!

Лютэр. Пры тым, што сам з нейкіх незразумелых месцаў паходзіць!

Меланхтон. Ну вось бачыш як бывае!

Лютэр. Ажно падазрона, праўда?

Лютэр задумваецца.

Лютэр. Бо вось як так магчыма, што нехта з нейкай абсалютнай пяткі свету – што ён там казаў? Полацк? З нейкага Полацку! Прытрымліваецца настолькі ультра-сучасных поглядаў? Ці можна ў гэта верыць?

Меланхтон маўчыць – ён не можа зразумець, куды схіляцца вагі Лютэраваў логікі.

Лютэр. І ці няма ў гэтым нейкай, ведаеш, гульні?

Меланхтон. Ну, можа, і ёсць.

Лютэр. У цябе не склалася адчування, што ён кажа не тое, што думае, а тое, што мы жадаем пачуць?

Меланхтон. Марцін, і нашто яму так казаць? Я з ім сустрэўся ўчора, ён прамаўляў тое самае. Даволі шчыра, здаецца.

Лютэр. А можа наўмысна! Каб увайсці ў давер!

Меланхтон. І нашто яму ўваходзіць у давер? Ён ставіць сябе як звычайны энтузіяст з Усходняй Еўропы, які шукае свайго месца ў свеце. Ну ты можаш уявіць, як яму там, з такімі поглядамі? Нас з табой тут, у Старым Свеце, за погляды прасуюць. А што з ім там робяць? Проста патлумачыць, чаму ён імкнецца адтуль выкараскацца.

Лютэр. Але адкуль ён узяў такія погляды? Як ён можа быць такім бордзым ды перадавым? З Полацку? Не, нешта не сыходзіцца. Нейкая, ведаеш, фальш.

Меланхтон. Можа сам прыйшоў. Кажа, шмат па свету яго пакідала, бач ты, нават да Кёнігсбергу дапёр!

Лютэр. Не! Не веру! Ах чорт!

Меланхтон. Што такое?

Лютэр. А памятаеш, Піліп, ты сам мне казаў год назад, што каталікі вырашылі знайсці скрытнабойцу па маю душу?

Меланхтон (насцярожана). Памятаю.

Лютэр. І памятаеш, да нас дайшлі плёткі, што яны прызначылі 2 тысячы золатам чалавеку, які даможацца маёй смерці?

Меланхтон. Памятаю тыя плёткі.

Лютэр. Дык вось! Каму яшчэ мяне са свету жываць? Як не нейкаму таямнічаму Doctor Franciscus polonus з пяткі свету Полацка! Прыехаў, уцёрся ў давер, атруціў ды з'ехаў! І Рым не пры чым.

Меланхтон (Задуменна). І Рым не пры чым. Вялікі жаль. Ён мне спадабаўся. І што будзем рабіць?

Лютэр. Прайдзісвета гэтага на парог не пушчаць, каб ён тут не атруціў чаго! Вось дрэнна, Піліпчак, што мы ягоную кніжку гарталі! Трэба ісці рукі памыць!

Меланхтон. Так, так. Трэба! Атрута можа быць у старонках! Я пра такое недзе чытаў!

Лютэр (да Слугі). Будзе грукаць у дзверы - не адчыняй! Не звяртай увагі! Каб нагі яго тут не было! А мы з табой, Піліп, на тарантас ды ў Торгаў! Зараз жа, уначы! Бо чорт гэты можа быць не адзін, можа яны дом у аблогу возьмуць! Пакуль ён думае, што мы яго прымем заўтра трэба як мага хутчэй ад Вітэнбергу адысці!

Меланхтон. Ну можа і так.

Лютэр. Ну, спільнаваў нас пан Бог!

Інтэрмедыя

На правым баку сцэны - уваход у сядзібу Марціна Лютэра ў Вітэнбергу. Вялікія каваныя дзверы. Непадалёк ад іх – лава. Да дзвярэй лёгкай паходкай абсалютна шчаслівага чалавека падыходзіць Доктар. На левы бок сцэны выходзяць Святар з трубой з 3-й Сцэны ў суправаджэнні Баса, Тэнара, Сапрана і Альта.

Доктар грукае ў дзверы і ў гэты момант трубач пачынае іграць Tuba Mirum моцартавага

Рэквіему. Уступае Бас, і зверху пачынае сыпаць снег. Доктар грукае і грукае, спачатку ён мітусіцца, ён глядзіць на гадзіннік, ён не можа зразумець, што зрабіў не так, за што яго караюць, а снег сыпле і сыпле, а мелодыя разгортваецца, Баса змяняе Тэнар, Тэнара - Сапрана, і Доктар сунімаецца, ён падыходзіць да лавы і спачатку сядзе на яе, потым кладзецца. Яго засыпае снегам. Доктар плача. Гэта прыкладна той момант, калі гэтая дзея канчаткова спыняе быць камедыяй і робіцца трагедыяй.

Акт трэці

Сцэна 1

Вязніца ў пазнанскай ратушы. На тым месцы, дзе ў другіх сцэнах быў фліп-чарт, тут стаіць прасты ложка. На тым месцы, дзе ў другіх сцэнах быў стол - стаіць стол, толькі меншы па памерах. Наогул аб тым, што гэта не офіс, а астрог нам паведамляе хіба тое, што ў цэлі крыху меней свету. На задніку пазначэнне даты – 1532. Доктар стаіць плячом прыхілены да сценкі, спінай да глядача. Дзверы адчыняюцца і заходзяць Суддзя, Сакратар, Паліцэйскі, Адвакат і Якуб Бжоска. Яны сядуць на раскладныя офісныя стульчыкі. Доктар засмучана глядзіць на іх, потым адыходзіць ад сцяны ды сядзе на ложка. Толькі тут мы заўважаем, што на ягоных руках кайданы. Паліцэйскі вешае на сценку ля Суддзі партрэт Жыгімонта Казімеравіча, Караля польскага і Вялікага князя літоўскага. Потым Паліцэйскі падыходзіць да Доктара, размыкае наручнікі на ім і становіцца побач пільнаваць. Турэмны ложка такім чынам пераўтвараецца ў лаву падсудных, цэля – ў суд.

Суддзя. Разглядаецца справа пазнанскага мешчаніна Якуба Бжоскі ў інтарэсах варшаўскіх гандляроў Lazarum et Moses Antiquus, пададзеная земскаму павятоваму суддзі ў дачыненні да грамадзяніна Францыска Рускага, народжанага ў Полацку. Падсудны, устаньце і назавіцеся. Доктар (Устае). Францыск.

Суддзя. Падсудны, у мяне тут пазначана (разгортвае маленькую паперку), што трэба перад пачаткам працэсу задаць вам пытанне не пад пратакол (Суддзя выразна глядзіць на Сакратара, які спыняе весці хронапіс працэсу): ці папярэдзвалі вас, каб вы ніколі болей не з'яўляліся ў Польшы?

Доктар. Так, папярэджанне гэтае чуў ад людзей, якія выймалі мае кнігі ва Уроцлаве.

Суддзя. То вы былі папярэджаны.

Доктар. Так, быў.

Суддзя. І ўсё роўна з'явіліся ў Польшчы. З 1529 года вы рэгулярна аціраецеся ў Пазнані.

Доктар. Мой брат Іван памёр, мне трэба было ладзіць пахаванне. Потым – разбірацца з ягонымі справамі. Я сюды вярнуўся з Вітэнбергу, дзе я сустракаўся з вельмі паважанымі немцамі. На вакзале мяне і ўзялі.

Суддзя. На гэтым этапе пытанняў болей не маю. Падсудны, сядайце (Доктар сядзе, Суддзя ківае Сакратару, той аднаўляе хронапіс). Падсудны, у сувязі з гуманізацыяй крымінальна-працэсуальнага права, распачатай у 1529 годзе, вы зараз маеце права на адваката, які прызначаны вам пазнанскім павятовым судом. Адвакат, устаньце! (Устае Адвакат). Вось гэты чалавек будзе бараніць вашыя правы ў хадзе працэсу ў тым выпадку, калі яму падасца, што вас судзяць з парушэннем правіл. (да Бжоскі). Ісцэц, калі ласка, назавіце сябе ды выкладзіце сутнасць прэтэнзій да Францыска Рускага з Полацку.

Бжоска. Я звычайны пазнанскі мешчанін, не афіліяваны ні з контрвыведкай, ні з правахоўнымі структурамі. Але дзеянні гэтага таварыша мяне да глыбіні душы засмучаюць. Таму, калі да мяне звярнуліся знаёмыя з Варшавы, купцы Лазар ды Майсей, якім гэты злачынца вінны вялікіх грошай, я адразу пагадзіўся быць іхнім прадстаўніком для пазнанскага правасуддзя.

Доктар. Пан Адвакат, можа вы запытаецеся, чаму гэтыя людзі не з'явіліся ў суд асабіста?

Адвакат (Неахвотна ўстае, манатонна). Чаму гэтыя людзі не з'явіліся ў суд асабіста.

Бжоска. Таму, што паміж Варшавай і Пазнанню вялікая адлегласць.

Доктар. Ага, вялікая! Ажно цэлы дзень у пуці!

Суддзя. Падсудны, вашыя інтарэсы ў судзе павінен выказваць Адвакат. Вы самі не мусіце перапыняць працэс.

Бжоска (з націскам). Калі чалавек мае працу ды дбае пра свой дабрабыт, нават на палову дня ад спраў адысці не можа.

Суддзя. Якое злачынства здзейсніў Доктар?

Бжоска. Ён вінны Лазару ды Майсею вялікіх грошай.

Доктар. Хто так сказаў?

Бжоска. У мяне ёсць іхнія паказанні (Дастае аркуш паперы). Вось, тут усё напісана - «адгрузілі колішняму – то бок, памерламу, - Івану Скарыну адну тысячу неапрацаваных скур, не атрымалі разліку. Пасля смерці Івана доўг перайшоў на Іванавага брата Францыска Рускага».

Доктар. Адвакат, спытайцеся ў яго, чаго пазыка пайшла да мяне, калі ў Івана ёсць нашчадак першай лініі, сын Раман, які прыходзіцца мне браценнікам?

Адвакат (без зацікаўленасці). Чаго пазыка перайшла да Іванавага сына браценніка, калі нашчадак першага калена? Я забытаўся. Вы, напэўна, самі чулі?

Бжоска. Таму што Іванаў сын Раман не плацежаздольны і не меў з бацькам бізнэс-стасункаў.

Доктар. І з якой гэта пары да спрэчак пачалі прыцягваць не тых, хто вінаваты, а тых, хто плацежаздольны? І хіба больш плацежаздольны я?

Суддзя. Падсудны, захоўвайце парадак. Ісцэц, працягвайце.

Бжоска. Пасля атрымання спадчыны ад Івана, Францыск Рускі разлічыўся з усімі крэдыторамі Івана, але не з Лазарам ды Майсеям.

Доктар. Спытайцеся, пан Адвакаце, чаго пазыкі гэтым Лазару ды Майсею не было ў спісе тых, каму Іван быў вінны?

Адвакат (неахвотна). Чаму гэтых Лазару ды Майсею не было пазыкі вінны, спісе (пазяхае)?

Бжоска. Таму, напэўна, што ваш брат неахайна вёў свае фінансавыя справы.

Доктар. А дзе доказы таго, што брат сапраўды вінны ім? Дзе ведамасці, лікі-фактуры, плацежкі?

Суддзя. Падсудны, захоўвайце павагу да працэсу! Усе пытанні мусіць агучваць адвакат!

Бжоска. Дык доказ у тым, што пацярпелых двое! Лазар сведчыць, што Майсей не лжэ, Майсей – тое, што Лазар правы.

Доктар. Адвакат, спытайцеся, чаму прэтэнзіі гэтых яснавяльможных паноў узніклі толькі зараз, у 1532-м? Мой брат памёр тры гады назад! Дзе яны былі тры гады? Чаму яны да мяне не звярталіся? Яны наогул існуюць у прыродзе, гэтыя Лазар ды Майсей?

Адвакат (губляючы цяргенне, да Суддзі). А можна я не буду пытацца? Наогул, што за практыка? Чаму мне злачынца дыктуе, што мне пытацца, а што не? Што за рэформа такая няўцямная! Я сам жа мушу вырашаць, дзе мне ўставаць, а дзе – не?

Суддзя. Так, пан адвакат, можна! Доктар, не нервуйце адваката. Ён з вамі ў адным чоўне.

Доктар. Усе вы тут у адным чоўне! Але я ведаю на вас управу! (Дастае мабільны тэлефон, набірае нумар). Алё? Гэта біскуп Ян? Алё? Алё! (Разгублена). Нешта не чутно нічога!

Паліцэйскі. Гэта ж астрог. Тут няма GSM-пакрыцця.

Доктар (у роспачы). Няма пакрыцця?

Суддзя (Паліцэйскаму). А чаму слухаўку пры афармленні не сканфіскавалі?

Паліцэйскі. Тут усё роўна няма прыёму, хай сабе гуляецца.

Суддзя. Ісцэц, працягвайце, тут досыць вільготна, трэба ўжо хутчэй канчаць, можна захварэць на рэўматызму.

Бжоска. Усё і так ясна. Чалавек вінны грошай. Пры затрыманні ён прызнаўся, што грошай ў яго няма. Мусіць сесці.

Доктар. Я не разумею, адкуль гэты незнаёмец ведае абставіны майго затрымання? Скуль ён узяўся?

Суддзя не звяртае ўвагі на словы Доктара.

Бжоска. Да ўжо сказанага магу дадаць наступнае. Гэты рускі доктар праводзіць падрыўную работу на тэрыторыі Польшчы. Па сутнасці свай ён бадзяга, цыган. Чым ён займаецца ў жыцці? То ён доктар, то філосаф, то перакладчык, то выдавец, то гандляр скурамі, а то зноўку доктар. Паглядзіце ягоны пашпарт: Полацк, Вільня, Кракаў, Падуя, Прага, Каралевец, Вітэнберг, Пазнань, Уроцлаў.

Доктар. Як ён мог пабачыць мой пашпарт? Хто ты, Бжоска?

Бжоска. Дабранадзейныя грамадзяне знаходзяцца ўсё жыццё па месцы прапіскі ды не гойдаюцца з канца ў канец вядомага нам сусвету. А гэты пры сабе меў нават спецыяльнае антыхрыстава выданне, у якім Божыя словы былі наўмысна перакручаныя для такіх як сам валацуг. Утульнага памерчыка, каб прасцей з кніжкай бамжавалася. Ён, напэўна, злачынца, а можа і беглы арыштанта, інакш нашто так часта змяняць лакалізацыю? Вандруюць толькі тыя, каму шкодзіць людзям у родных месцах у вочы глядзець.

Суддзя. Дзякуй, гэта карыснае назіранне, яно характарызуе гэтага рускага доктара, калі ён, канечне, доктар, і свой дыплом не набыў ў падземным пераходзе. Гэта абавязкова ўвойдзе ў прысуд. Ці ёсць пытанні ў абвінавачання?

Бжоска. Так, ёсць адно пытанне. Як мы ведаем, у 1520 року пасудны займаўся праваслаўнай прапагандай на тэрыторыі Кракаўскага Універсітэта, пасля чаго і быў прыняты пад пільны нагляд. Дык вось, якое выравызнанне ў гэтага рускага?

Доктар. Я хрысціянін.

Бжоска. Хрысціянін гэта не веравызнанне. Гэта знак прыналежнасці да роду людскага. Мы і так бачым, што ў вас дзве рукі, дзве нагі, што вы не маўр. Што хрысціянін. Дык а канфесія?

Доктар. Бог адзіны.

Бжоска. Вы першапачаткова, да маскоўскай вярбоўкі, - праваслаўны ці каталік?

Доктар. Бог адзіны! І яму служу! Не Польшчы! Не Літве! Не рускім!

Бжоска. Бог адзіны. А вось чарцей процьма. І на кожнага чорта – па ерасі! І Лютэр, і Маскоўскі патрыярх прыдумалі сабе па вычварэнні. Суддзя, вы чулі, ён быў у Вітэнбергу, акрамя Масквы!

Доктар. У Маскве я не быў. Ні разу. Аніколі.

Суддзя. Ці ёсць у адваката апошняе слова?

Адвакат. Вінаваты.

Доктар. А можна я скажу?

Суддзя. Нельга, але, паколькі на бліжэйшы час вам размаўляць хіба што з пацукамі – паслухаем, калі нядоўга. Суддзя ўстаўляе ў вушы дроцікі ад плэра і слухае музыку.

Доктар. Што вандраваў – так, то было. Але такі зараз час. Еўропа бы раскіданы дом. Тут – веды, там – майстэрства. Тут медыцыну дасканалыя знаюць, там – друкарную справу. Недзе шануюць астраномію, а недзе на яе палююць. Там Абеяра хваляць, тут ён ерэтык. Магчыма, так было заўсёды, але магнітная страла ды парталаны дазволілі нам вандраваць. Сапраўдны вучоны сёння – той, хто склейвае гэты свет, распавядае немцам пра іспанцаў, у Вільні Падую ў сэрцы носіць, а Полацкіх паданняў прыгажосць у Венецыі паэтам раіць.

Бжоска. І праваслаўную прапаганду не забудзь.

Доктар. Хіба я не сумую па айчыне? Хіба я не пісаў і не казаў пра сум свой? О, як хацеў бы ўсё жыццё пражыць у родным Полацку, у любай Вільні. Бадзяга я між уласнай волі - пракляцце часу, вырак неспакою. А што да сутнасці справы – калі Іван сапраўды быў вінны гэтым людзям, ды й нават калі і не быў, але суд лічыць, што за імі праўда – дайце мне напісаць Раману, ён увечары грошы збярэ і перадасць ім у Варшаву праз гэтага Бжоску. Настрой суддзі я пабачыў, як адчуў і сапраўднае наканаванне гэтага працэсу: вы мяне пужаеце, вы не хаціце, каб я заставаўся тут. І гэты мэсідж да мяне дайшоў, прысуд, канечне, будзе ўмоўны, бо не прынята ў нас за чужыя запазыкі змяшчаць у вязніцу другіх людзей. Я з'еду з Польшчы сёння ж ноччу і болей не вярнуся ў Пазнань і Кракаў, у Лодзь і Уроцлаў (Доктар сядзе).

Суддзя дастае навушнікі, выключае плэер.

Суддзя (дастае загадзя падрыхтаваную паперу, чытае па ёй). Земскі павятовы суд месца Пазнань разгледзеў позову пазнанскага мешчаніна Якуба Бжоскі ў інтарэсах варшаўскіх гандляроў Lazarum et Moses Antiquus у дачыненні доктара Францыска Рускага народжанага ў Полацке.

Доктар. Калі вы паспелі напісаць гэты дакумент?

Суддзя (несупынна). Пасля ўсебаковага ўзважвання ўсіх абставін справы, з заслухоўваннем аргументаў пацярпелага боку і апраўданняў злачыннага боку, устаноўлена наступнае. У перыяд з 1525 па 1529 Доктар Францыск Рускі, Rus Francis, ажыццяўляў сумесную гаспадарчую дзейнасць з братам Іванам па прозвішчу Скарын. Іван Скарын на тэрыторыі Польшчы у горадзе Пазнань меў гандлёвую базу. У 1929 годзе Іван Скарын пры бяздзейні Францыска Рускага памёр, пакінуўшы па сабе 47 тысяч 468 лысых скур і касматых скур. Скуры былі атрыманы ў спадчыну доктарам Францыскам Рускім, а таксама сынам Івана Скарына Раманам і падзелены паміж сабой. Устаноўлена, што Іван Скарын на момант наступлення стану смерці меў вялікі доўг перад пастаўшчыкамі. З большасцю гэтых пастаўшчыкоў спадчыннік гэтага доўгу Францыск Рус разлічыўся перадачай лысых скур і касматых скур, але варшаўскія гандляры Лазар і Майсей не атрымалі аніякай сатысфакцыі. Пасля неаднаразовых спробаў дабіцца ад Francis Rus аплаты, яны не здолелі нават проста расшукаць яго. Падсудны вёў выразна антысацыяльны лад жыцця, бадзяжыў, пастаянна змяняючы месца жыхарства з мэтай пазбягання аплаты. У хадзе працэсу ўцямных тлумачэнняў ухілення Францыска Руса ад выканання даўгавых абавязацельстваў дадзена не было, як не было прадстаўлена і доказаў фінансавай здольнасці Францыска Руса, які праматаў братаву спадчыну на турызм, выплаціць запазыку Лазару ды Майсею Старому. Пры ўліку ўсіх вышэйпералічаных абставін, Земскі павятовы суд месца Пазнань у рок Божы тысяча пяцьсот трыццаць другі імям караля Жыгімонта Казімеравіча прысуджае Францыска Рускага да бестэрміновага зняволення ў ратушняй вязніцы ажно пакуль запазыка перад варшаўскімі гандлярамі Lazarum et Moses Antiquus не будзе пагашаная. Прысуд уступае ў моц з моманту агучвання і абскарджванню не падлягае.

Суддзя, Сакратар, Адвакат і Якуб Бжоска ўстаюць. Ашаломлены прысудам Доктар глядзіць перад сабой і хутка-хутка міргае.

Паліцэйскі здымае партрэт Жыгімонта са сцяны. Працэсія рыхтуецца сыходзіць.

Доктар (Усхапліваецца). Дайце хаця б пазваніць Раману! Патэлефануйце яму самі! Калі ніхто яму не скажа, я буду сядзець тут некалькі месяцаў!
Паліцэйскі. Званкі з турмы не дазваляюцца статутам.

Паліцэйскі з грукатам закрывае дзверы. У камеры згасае святло. Каля хвіліны на сцэне ў зале пануе цемра і цішыня. Нарэшце, голас Доктара прамаўляе. На першых словах загараецца кволае ззянне, але цэля ўсё роўна патанае ў сутонні.

Доктар (Маркотна). «Як звяры, што блукаюць у пушчы, ад нараджэння ведаюць сховы свае. Як птушкі, што лётаюць у паветры, помняць гнёзды свае. Як рыбы, што плаваюць у моры і ў рэках, чуюць віры свае. І як пчолы бароняць вуллі свае - гэтак і людзі да месца, дзе нарадзіліся і ўзгадаваны ў Бозе, вялікую ласку маюць». Навошта я пісаў гэта, калі яны мяне не чуюць? Калі я для іх – бадзяга? Навошта я выдаваў кнігі у ласку Тваю, калі яны лічаць мяне блюзнерам ды ерэтыкам? (Уздывае галаву наверх, туды, дзе ёсць Нябёсы). Нашто наўкруж мяне суцэльная цемра? І так – год за годам, год за годам, год за годам? Чаму тыя, аб кім я дбаў, аддаўшы жыццё іх навучанню ды набліжэнню да славы Тваёй, смяюцца з мяне ды палююць на мяне? Хіба я хацеў нечага для сябе, а не для іх? Хіба ў мяне ёсць што-небудзь, акрамя прагі ўхваляць Цябе маімі кнігамі? За што Ты адварнуўся ад адданага сына свайго? За што гэтыя выпрабаванні? Я болей не магу, Госпадзі. Злітуйся нада мной! Пашкадуй, дай знак, што ўсё гэта не марна! Што напісанае мной прачытаюць! Хаця б некалі! Дай знак! Пашлі маленькі праменьчык святла! Зрабі цуд! Калі ласка! Пакажы, што гэта калі-небудзь спатрэбіцца! Дай мне надзею, Госпадзі! Я не магу болей, Госпадзі! Дапамажы мне, Божа! Дай мне надзею, Божа!

Нябёсы маўчаць. Як бывае заўсёды ў такіх выпадках.

Сцэна 2

Масква. Пляцоўка ля ўваходу ў метро. На заднім плане бачны чырвоны знак «М» і лічбавае пазначэнне году – 1533. Сыпе снег. На парапече - знаёмая нам клятчастая торба, ля яе - кнігі, некалі выдадзеныя Доктарам. Кнігі хутка пакрываюцца снегам, Доктар змятае снег венікам. На сцэну выходзіць маскоўскі Паліцэйскі. Ён бярэ кнігу, з разумным выглядам яе гартае, потым рашуча звяртаецца да Доктара.

Паліцэйскі. Маёр Краснапрэсненскага аддзела ўнутраных спраў горада Масквы. Дакументы.

Доктар рыецца ў торбе, дастае некалькі вялікіх аркушаў паперы.

Паліцэйскі. Што гэта?

Доктар. Вось гэта - пашпарт, бачыце?

Паліцэйскі. Пашпарт? Ён жа бардовы мусіць быць. А тут – шэры колер.

Доктар. А вось гэта - Litterae Passum, які мне выдаў прускі герцаг Альбрэхт падчас таго, як я лекаваў Кёнігсберг ад англійскай ліхаманкі. Гэта – ўказ караля польскага Жыгімонта аб маім вызваленні з пазнанскай вязніцы, бачыце, тут напісана: «выдатны і слаўны Францыск Скарына з Полацка», чалавек «незвычайнай вучонасці»!

Паліцэйскі робіць выгляд, што разбіраецца ў паперах і можа прачытаць іх. Пачуўшы пра «Францыск», усхопліваецца.

Паліцэйскі. А што за імя? «Францыск»? У людзей хіба бываюць такія імёны?

Доктар. Так, бываюць.

Паліцэйскі. Ты што, паляк?

Доктар. Што вы, таварыш маёр маскоўскай паліцыі! Палякі мяне дзесяць тыдняў у вязніцы трымалі! Як прапагандыста праваслаўя! Пакуль да Рамана навіны пра маё асуджэнне не дайшлі ды ён не ўнёс грошай па бацькоўскай запазыцы варшаўскім гандлярам! Ён дагрукаўся да самага Жыгімонта вялікага! А то я ім кажу, што ў Маскве і не быў нават, а яны мне не вераць! Дык я вырашыў паглядзець, можа хаця б тут мае кнігі каму спатрэбяцца!

Паліцэйскі (скончыўшы задуменна гартаць паперы). Я не поняў. А маскоўская рэгістрацыя дзе? Дзе рэгістрацыя маскоўская? Такая блакітнёная папера? З пячаткай квадратнай пасярэдзіне?

Доктар. А Litterae Passum ад прускага герцага не пойдзе?

Паліцэйскі адмоўна хістае галавой.

Доктар. І, я так разумею, што калі я патэлефаную зараз біскупу Віленскаму Яну з Княжатаў Літоўскіх, гэта таксама не дапаможа?

Паліцэйскі. Якому біскупу? Віленскаму? Каталіцкаму біскупу ты пазвоніш? А самага завуць Францыск? Так, голуб мой сізакапыты. Ты цалкам затрыманы. Складай сваю парнуху ў сумку, пойдзем афармляцца.

Сцэна 3

Упраўленне па сяброўству і міжрэгіянальным сувязям Дэпартамента культуры горада Масквы. Усё як звычайна: стол, за якім сядзіць багаты целам Начальнік упраўлення. Перад ім – службовыя дакументы, калькі, капіркi ды іншы офісны хлуд. На стол выкладзены доктаравы кнігі, вынятыя пры затрыманні. Гэтаксама тут – друкарная каса са шрыфтамi, якую мы бачылі ў пражскай сцэне. Над сталом – партрэт Вялікага князя Маскоўскага, Уладзімірскага і ўсяе Русі Васіля III Іванавіча. Па цэнтры – стужкавы шродар для знішчэння папер. Уваходзяць Паліцэйскі з Доктарам. Доктар у кайданках.

Начальнік (Устае). О, якія людзі! Гасцінная маскоўская зямля сардэчна вітае вас! Усягды рады гасцям!

Доктар. Ага, рады. Колькі вы мяне дзён у пастарунку трымалі?

Начальнік. Нашыя дзеянні цалкам у межах прававога поля. Маём права трымаць да поўнага вывятлення асобы. Тым больш, тут мала што без рэгістрацыі, дык яшчэ і паляк!

Доктар. Я не паляк. Я рускі.

Начальнік. Каб вы былі рускі, вас бы звалі нармальна (Начальнік смяецца). Георгій, напрыклад! Вас, часам, завуць не Георгій? Бо ў нас знайшліся эксперты, якія разабралі на вашым аўтапартрэце нібыта «Георгій».

Доктар. Мяне завуць Францыск.

Начальнік (Робіцца сур'ёзным). Вы пэўныя?

Доктар. Пэўны.

Начальнік. Добра падумалі?

Доктар. Добра.

Начальнік. Ну тады пойдзем далей. Расшпіляй яго, маёр.

Маёр здымае наручнікі з рук Францыска. Той матыляе галавой.

Начальнік (Клапатліва). Вам дрэнна?

Доктар. Атрымаў дэжавю.

Начальнік. Ну праходзьце, садзіцеся.

Паліцэйскі становіцца ў дзвярэй, дэманструючы, што «паляк» не вельмі, скажам так, свабодны ў сваіх рухах. Доктар падыходзіць да стала і ў першую чаргу кранае свае кнігі, пералічвае іх.

Начальнік (Весела). Супакойцеся, мы нічога не скралі! Усё канфіскаванае тут! Сядайце ўжо. Мне з вамі даручана правесці прафілактычную размову, таварыш паляк. Пачнём з самага пачатку. Што вось гэта такое?

Начальнік падштурхвае да Доктара друкарскую касу, поўную кірылічных літар.

Доктар. Гэта знакі рускага пісьма, выкананыя на маю замову ў Венецыі для друкарняў у Празе і ў Вільні. Гэта ўсё, што засталася ад майго выдавецкага прадпрыемства пасля таго, як дом, у якім месцілася мая віленская кніжная майстэрня, пагарэў у 1530-м годзе. Я спрабаваў адрадзіць друкарскую справу ў Кёнігсбергу, Вітэнбергу але паўсюль па розных прычынах пацярпеў паразу. Выпраўляючыся ў Маскву, я вырашыў узяць з сабой усе скарбы, якія ў мяне засталіся. Рэшту пражскага і віленскага накладаў, якая не стала попелам у Вільні і не страчана ва Уроцлаве, а таксама шрыфты. На той выпадак, калі добрых людзей тут зацікавіць выцісканне кніжак. Шрыфты – самае складанае ў працэсе. Астатняе ў друкарскім станку можа быць сабрана нават са звычайных кроснаў, я, калі спатрэбіцца, пакажу, я ведаю як.

Начальнік. І нашто дакладна вам патрэбныя нашыя «азы», «гервы» ды «ферты»? (Начальнік бярэ з касы некалькі літар). Вы ж паляк!

Доктар. Глядзіце. Складзём якое-небудзь слова. Якое? (Ён кідае хуткі погляд на партрэт на сценцы). Ну, напрыклад, слова «Князь». Для гэтага бяром літару «Каф» (Доктар абірае патрэбныя літары з друкарскай касы), літару «Наш», «Малы Юс», «Зело» ды знак змягчэння. Замацоўваем іх у наборы (Доктар піхае літары «К», «Н», «Я», «З», «Ь» па дзве у прагаліны між пальцамі ў сваім кулаку). Потым нам спатрэбіцца атрамант (Доктар выхоплівае са стоса папер на сталe Начальніка капірку) ды папера (ён бярэ чысты аркуш).

Доктар. Мы старанна распраўляем крыху вільготную паперу на дэкле і прыціскаем да яе пафарбаваны набор (Ён робіць адбітак слова «Князь» кулаком праз капірку). Вось, бачыце, як

прыгожа атрымалася! (Доктар прыбірае капірку і агаліе старонку).

Паліцэйскі. Палякі захапілі нашу мову! Нашыя словы! Рускі свет!

Начальнік. Ха, ха! Не хвалойся ты так, маёр! Палякі захапілі мову, мы захапілі палякаў! Усё пад кантролем! Ну і давядзіце таксама нам, неразумным, навошта так вычварацца, калі можна проста ўзяць аловак ды напісаць, вось, глядзіце, напісаць: «ПА-ЛЯК»! (Крэмзае па скарыстаным Доктарам лісце алоўкам). Хутка! Прыгожа! Праўдзіва!

Доктар. Усё проста (Накладае капірку на той самы ліст). Калі форма ўжо гатова, можна вырабіць колькі заўгодна адбіткаў. Толькі паперу паднось ды фарбу паднаўляй! (Доктар б'е па капірцы зноў і зноў). Вось, кожны дотык гэта «Князь»! «Князь»! «Князь»! «Князь»! «Князь»! І зноўку «Князь»!

Паліцэйскі. Гэй, паляк, ты што, абардзеў?

Начальнік. Зараз жа спыніце гэты здзек над уладай!

Доктар адхінае паперку і дэманструе ліст з адцінутымі словамі.

Доктар. Мае кніжкі, пры ўсім іх знешнім падабенстве да старых кодэксаў, выраблены вось такім чынам.

Начальнік (Вяртаецца ў вясёлы настрой). Ну, пра кніжкі вашыя мы зараз пагаворым. А што да вашай методы, дык тут быў ужо такой (Да Паліцэйскага). Быў жа?

Паліцэйскі. Быў. Таксама паляк. Насіўся з нейкім выціскальным станком. Рускую мову прэсаваў ірад рода чалавечаскага.

Начальнік. Як жа яго звалі? Не памятаеш?

Паліцэйскі. Баўтрамей Готан. Прыбыў з Любэку. Зарэгістраваўся ў Маскве ў 1495.

Начальнік. І, нагадай, што мы там з ім па выніку зрабілі?

Паліцэйскі. Утапілі, таварыш Начальнік упраўлення сяброўства і міжрэгіянальных сувязяў Дэпартамента культуры горада Масквы!

Начальнік (Смяецца). Вось, вось! Утапілі! Увесь час забываю – утапілі ці павесілі.

Доктар. Але ж вы мне вернеце мае кнігі, праўда? Вы ж разумееце, што тое, што я раблю – вельмі карысная справа.

Начальнік. Што? Вось гэта? (Начальнік дэманструе Доктару паперку са шмат разоў адцінутым на ёй словам «Князь»). Вось гэта карысная справа? Нешта мы з табой маёр зусім разуменне карыснасці згубілі, ха ха! А так пайшлі бы струменем па плоце карысць навадзіць!

Доктар. Ну добра, палякі мяне абвінавачвалі ў праваслаўнай прапагандзе. А ў вас да мяне якія прэтэнзіі?

Начальнік (Зноўку робіцца сур'ёзным). «У пачатку было слова. І слова было Богам. І слова было Бог». Памятаеш, напэўна. Сам жа перакладаў.

Доктар. Не перакладаў.

Начальнік. Што значыць «не перакладаў»?

Доктар. Гэтая цытата з Евангелля ад Іаана, а я выдаваў Стары Запавет.

Начальнік. Я сам не чытаў. І не вельмі ў іх разбіраюся. То памыліўся. Што не адмяняе сутнасці. «Слова было Бог», таварыш паляк. Ты тройчы гарэзнік. Таму што зрабіў сябе роўным Богу, калі пачаў памнажаць словы, якія табе не належаць. Таму што пераклаў Пісанне на мову, якая табе не належыць. Таму што зняважыў маскоўскую ўладу, якой ты не належыш.

Доктар. А ўлада маскоўская тут пры чым?

Начальнік. Скажы мне, паляк. Хто гэта? (Начальнік ківае на партрэт Васіля III Іванавіча).

Доктар. Маскоўскі Князь.

Начальнік. Поўны тытул.

Доктар. Князь маскоўскі Васіль Трэці Іванавіч.

Начальнік. Поўны тытул, я сказаў!

Доктар. Князь Маскоўскі і Уладзімірскі.

Начальнік (Крычыць). І ўсяе Русі, паляк! І ўсяе Русі! А што ты напісаў? (Начальнік бярэ

кнігу, гартае старонкі). Вось, у «Апостале», канцавая прыпіска! Чытаем! (Пачынае чытаць па складах). «Пры дзержанні наласкавага господара Жыгімонта Казіміравіча, Караля Польскага і Велікага Князя Літоўскага і Рускага, і Жамойцкага ў слаўным месцы віленскім выкладзена і выціснена працею і вялікай пільнасцю Доктара Францыска Скарыны з Полацка!» Жыгімонт Казіміравіч, польскі пёс, у цябе - «Вялікі Князь рускі!» І вось, з такім маніфестам у торбе ты, паляк, наважыўся перасекчы мяжу з Масквой! І ўступіць у юрысдыкцыю Васіля Трэцяга Іванавіча, сапраўднага рускага ўладара!

Доктар. Канцавыя прыпіскі гэта проста традыцыя, я выклаў там поўны тытул Жыгімонта так, як ён сам сябе называе. Што істотна, дык гэта мой намер. А мой намер быў надрукаваць Святое Пісанне той мовай, якой карыстаюцца ў нашым краі звычайныя людзі.

Начальнік. І што гэта за мова?

Доктар. Мова, на якой мы зараз размаўляем.

Начальнік. Як яна завецца?

Доктар. Ды руская ж!

Начальнік. Сур'ёзна? «Найласкаўшы гаспадар», «працаю», «пільнасцю» - гэта рускія словы?

Доктар (Збянтэжана). Хіба не?

Начальнік. Польскія гэта словы! Польскія!

Доктар. Не, таварыш начальнік упраўлення па сяброўству, я быў у Польшчы, мяне там нават судзілі. Дык там зусім па-іншаму кажуць, мы, каб паразумецца, вымушана пераходзілі на латынь.

Начальнік. І дарэчы наконт Польшчы. Ты каталік ці праваслаўны?

Доктар. Бог адзіны!

Начальнік. Бог адзіны! Але ён - праваслаўны!

Доктар. Я пэўны, што праваслаўныя нашчадкі запішуць мяне ў візантыйскую веру, каталікі – ў рымскую.

Паліцэйскі. Ён думае, што пра яго будуць памятаць нейкія нашчадкі!

Доктар. Вы ж звернеце мне кнігі, праўда?

Начальнік. Твае кнігі напісаны рускімі літарамі на польскай мове. Яны зневажаюць Бога памылкамі ў рускіх словах і ў святым тэксце. Яны гарэтычныя і шкодныя, як і ты сам. У нас ужо быў адзін такі, што перакладаў абы як, ад балды. Звалі яго... (глядзіць на Паліцэйскага)? Паліцэйскі (Падказвае). Максім Грэк.

Начальнік. Во! Максім Грэк. Прыбыў па запрашэнні ўрада Масквы. Здавалася б, нармальны мужык, з Афону сам, вучыўся ў Італіі. Але – западэнец. А любы западэнец – хаця б трошкі ды паляк. Простае заданне было ў чалавека – перакласці «Талковы псалтыр» так, як гэта ў яго папрасілі. Не! Пераклаў па-свойму! Папрасілі выправіць памылкі – пачаў спрачацца.

Маўляў, гэта не памылкі! Гэта праўда! Бо там напісана не так, а па-мойму! І я, у адрозненне ад вас, маскоўскіх дуралей, грэцкую мову ведаю! Ну што? Асудзілі саборам, адправілі падзабыць грэцкую мову ў Валакаламск. У манастыр строгага рэжыму. На шэсць гадоў.

Потым вярнулі, выклікалі на сабор. Гэта ўжо літаральна ў пазамінулым годзе было, памятаеш?

Паліцэйскі. Плакаў!

Начальнік. Дык я кажу! Пачаў плакаць, на каленах тут поўзаў, адпусціце, кажа, мяне абратна ў Афон! А як мы яго адпусцім? Ён жа за мяжой антымаскоўскую прапаганду пачне! Што мы тут нібыта еўрапейскіх інтэлектуалаў катуем! Як адпусцім? Да таго ж розуму ў яго за шэсць гадоў сідкі не дужа прыбавілася! Не цяміць, чорт, што трэба пісаць не з галавы, а як яму мітрапаліт Даніла дыктуе. Ну што? Скіравалі яго ў Атроцкую абіцель у Цвер. Адлучылі ад таямніцаў, скавалі ў жалеза, каб лепей слова «свабода» разумеў. А то вы, палякі, занадта ім злоўжываеце. А сэнс слова забылі. «Свабода», «свабода», «свабода»! Вось ты таксама!

Свабодны такі! Кніжкі ён друкуе! Князя зневажае (Начальнік ківае на паперку з водзіскамі). А зараз да таго пасвабоднеў, што патрабуе друкаванкі яму гэтыя вярнуць! Смешна!

Доктар (Занепакоена). Паслухайце, кнігі мае нікому не нарабілі шкоды. Там не крыўдзіцца не Яго мосць Князь Васіль Трэці Іванавіч, ні пан Бог, ні Дзева Марыя.

Начальнік (Скептычна). Во, во, Дзева Марыя!

Паліцэйскі (Пазяхаючы). Ён, можа, і не разумее.

Начальнік. Таварыш паляк, праблема не ў тым, што твой пераклад не кананічны! Праблема ў тым, што адзіная мова, на якой дапушчальна распаўсюджваць Евангеллі і Стары Запавет – царкоўна-славянская. Слова не належыць чалавеку. Няма такой свабоды, каб слова стала роўным звычайным лапцястым людзям. Чэлядзі. Людзі гэта пыл. Пыл у руцэ Госпада. Ты разумееш гэта, паляк? Слова належыць Богу. Ты думаеш даць слова пылу? Пыл мусіць маўчаць. Гаварыць мусіць Бог. Ці той, хто пастаўлены Богам. У нашым выпадку гэта Вялікі князь Маскоўскі, Уладзімірскі і ўсяе Русі Васіль III Іванавіч.

Доктар. На царкоўна-славянскай Евангеллі незразумелыя людзям. Іх могуць чытаць толькі святары.

Начальнік. І ты, ганарлівец, думаў, што гэта памылка? Карацей, маскоўцы напаролі, зашыфравалі Пісанне і тут з'яўляецца нейкі вусаты шпэк і гэтую памылку на сваёй шпэцкай мове выпраўляе, так? Расшыфроўвае! Для бедных людзей! І ў тых адкрываюцца вочы! (Смяецца). Зарубі сабе на носе. Пісанне таму і Святое, што яно не для ўсіх. Па ім святары праваслаўныя людзей праваслаўных як ім жыць вучаць. Пісанне з-за сваёй святасці абгорнута ў абалонку складанага маўлення. Царкоўна-славянская сапраўды не зразумелая пылу! Люду! Быдлаце! Сёння слова адно можа значыць, а заўтра, як зменіцца надвор'е - нешта іншае. Людзі – боўдзілы. Яны не мусяць пісаць. Яны не мусяць чытаць. Яны мусяць слухаць ды выконваць. Слухаць ды выконваць.

Доктар. Добра, тады я забяру свае кнігі з сабой.

Паліцэйскі. Бач ты, упэўнены, што мы яго адпусцім! А ты чуў, шпэк, што мы ў канцы мінулага стагоддзя зрабілі з еўрапейскім лекарам Немчынам Антонам?

Начальнік. А што мы з ім дарэчы зрабілі?

Паліцэйскі. Яго нанялі лячыць сына татарскага князя Каракучы. Каракучу малога Антон не вылечыў. Прышлося зарэзаць Антона пад Маскварэцкім мастом. Каб Каракуча стары не моцна крыўдаваў.

Доктар. Мяне рэжце – кнігі не чапайце.

Начальнік. Кнігі твае – сатанінскія. Яны ўтрымліваюць малюнкi, якія праваслаўным людзям нават бачыць не трэба. Вось гэта што, паляк? Што за пачвара? (Начальнік працягвае Доктару раскрыты асобнік).

Доктар. Гэта наяда.

Начальнік. Наяда? І ты змясціў гэтае паганскае вычварэнства ў Святым Пісанні? І думаеш, мы гэтага не заўважым? Дазволім паганскаму Пісанню існаваць?

Доктар. Тое толькі фрагмент арнаменту!

Паліцэйскі. Арнаменту, сакраменту, тэстаменту! Бачыш ты, ужо пры нас па-польску шпарыць! Нічога не баіцца!

Начальнік. Па выкладзеных вышэй прычынах, кніжкі гэтыя падлягаюць паленню з Божай дапамогай. Маёр, раскладай вогнішча!

Паліцэйскі падыходзіць да стала, бярэ кнігі і нясе іх да шродэру.

Доктар усхопліваецца і становіцца на шляху ў Паліцэйскага.

Доктар. Пачакайце! Мы ж яшчэ спрачаемся! У мяне ёсць яшчэ аргументы!

Начальнік. Ніхто з табой не спрачаецца, паляк. Спрачаюцца ў Польшчы. А мы вядзём выхаваўча-прафілактычную размову. То бок, мы кажам, ты - слухаеш. Твае аргументы ў адказ нікога не цікавяць. Раўнае наконт тваёй блюзнерскай рымскай прапаганды даўно прынятае. Прычым не мной. А – ім (Начальнік ківае на Васіля Іванавіча). Цытуе з гербавай паперы, што ляжыць у яго на сталe. Пры гэтым чытае таксама па-славацку: «знішчыць агнём кнігі гэтыя памножаныя ў мясцох, што падлягаюць рымскай зверхнасці»

Доктар. Спаліце лепш мяне!

Начальнік. Вось гэта мы б з асалодай. Канечне «не вместо, а вмесце»! Але – з асалодай! І я, і маёр супольна лічым, што дрэнныя кніжкі варта паліць на агні, арганізаваным з іх аўтараў. Але ёсць адна неспадзяванка. Паміж Жыгімонтам і Васілём Трэцім Іванавічам неўзабаве было падпісана ўзаемнае пагадненне, з-за якога палякаў нам тапіць, вешаць і нават у славу Гасподню раскрыжоўваць і чвэртаваць строга забараняецца (Бярэ яшчэ адзін гербавы дакумент са стала, цытуе, зноўку спраўляецца са складаным для напаўпісьменнага вока ледзь-ледзь, па слагах): «А нашым купцом изо всех наших земель во вси твои земли пріехати им и отехати добровольно, без всяких зачепок». Бачыш, вымушаны былі падпісаць. Бо на наш малы і сярэдні бізнес увесь час цяпеў ад вашага рэкету ў Польшчы. Таму прыйдзеца кніжкам гарэць самотна, без таго, хто іх наляпіў. Палі, маёр!

Паліцэйскі ўсяляк прымацоўвае кнігу жа шродэра, але яна не ўваходзіць у вакенца прыёму паперы. Тады ён выдзірае з кніжкі лісты і прапускае іх праз шродар. З агрэгату ляціць папяровае шмаццё.

Начальнік (Весела). Добра гарыць! Бы на бульбе ў піянерлагеры!

Доктар размахваецца і выпісвае паліцэйскаму ўдар па сківіцы. Паліцэйскі застаецца стаяць. Доктар навальваецца на Паліцэйскага і спрабуе перакуліць таго на пол. Але той значна мацнейшы фізічна – ён лёгка адштурхоўвае Доктара, потым збівае яго з ног ды з бачнай асалодай прыпускае па ім са службовага шокеру, дадае некалькі разоў берцамі па галаве. «Паляк» губляе прытомнасць. Тады Паліцэйскі здымае з бядра дубінку і пачынае мясіць Доктара ў горкі яблык.

Паліцэйскі (задыхана, да Начальніка). Ну біць жа нам іх не запрэшчэно?
Начальнік. Ты галоўнае не пераламай яму нічога!

Стаміўшыся апрацоўваць Доктара, Паліцэйскі адцягвае яго цела да сценкі, прымацоўвае кайданкамі да батарэі ды вяртаецца да знішчэння кніг. Начальнік падыходзіць ды дапамагае Паліцэйскаму ірваць кодэксы на старонкі ды піхаць старонкі ў шродэр. Начальніку падабаецца, як нішчацца тэксты.

Доктар (Прыходзіць у прытомнасць). Паўсюль, дзе я быў, усе з кім я размаўляў, ад літоўскага святара да аўстрыйскага дыпламата ды прускага жаўнера, казалі мне, што я займаюся ў жыцці абсалютна не тым. Што справа мая дурная. Што мары - марныя. Мяне няволілі ў астросе, у мяне адбіралі кнігі, не давалі грошай, адмаўлялі ў самым патрэбным. Але ніхто і ніколі, нідзе на свеце, не браў і проста не паліў усе тое, што я зрабіў! Ніхто не нішчыў напісаных словы! Ніхто! Ніколі!

Начальнік бярэ папяровы камяк з шродэрнай стружкі ды накідае гэтае лушпінне на Доктара. Начальніку весела.

Доктар. Хаця б шрыфты вы мне аддасце?

Начальнік (Прытанцоўваючы, ахутвае Доктара парэшткамі ягоных кніг, падобнымі на папяровыя навагоднія гірлянды). На жаль, вымушаны ў гэтым адмовіць! (Нараспеў). Шрыфты як сродак, з дапамогай якога былі выраблены зневажальныя для маскоўскай ўлады матэрыялы, мы абавязкова канфіскуем!

Доктар суцішваецца, расцірае кроў па твары, прыхіляецца разбітай галавой да сценкі. Нішчэнне кніг працягваецца, Начальнік танцуе з іх парэшткамі ды напявае «На белым-белым пакрывале январа любімай дзеўшкі я імя напісаў. Не праганяй мяня, мароз, хачу пабыць не многа я на белым-белым пакрывале январа!»

Доктар. Але гэта нічога. Увосень лісце аблятае. Узімку дрэва спіць. І можа нават падацца, што яно памерла. Такое чорнае. Нежывае. А ў красавіку з тых самых ветак прарастаюць новыя лісты. Нехта тут, у Масковіі, зробіць з літар, адціснутых з венецыянскіх пуансонаў, новыя наборы. Праз заказанья рабом Божым Францыскам Рускім матрыцы прарастуць новыя тэксты. І ўсё будзе мець сэнс! Усё будзе не марна. Не дарма.

Начальнік (не спыняючы прытанцоўваць са стужкамі белай паперы). Ты не поняў, паляк! Твае шрыфты тут нікому на хер не здаліся! У нашай краіне друкаваных кніг не будзе ні зараз, ні ў абазрымым будучым! А пераклад Бібліі на рускую, а не царкоўна-славянскую – дык той наогул з'явіцца гадоў праз трыста! А шрыфты. Твае шрыфты! З тваіх шрыфтоў я зраблю карцеч! Засыплю яе ў стрэльбу! І пайду з ёй на паляванне! На паляванне!

У гэты момант вельмі гучна ўключаецца саўндтрэк з прыпевам песні Вадзіма Казачэнкі «На белом-белом покрывале январа». Прытанцоўваць пачынае і Паліцэйскі, які самааддана ірве Доктаравы кнігі. Доктар раптам пасміхаецца голымі вуснамі з выкрышанымі маёравымі бярцамі зубамі, ды таксама пачынае рухацца ў такт песні, адбіваючы рытм тымі канечнасцямі, якія не скаваныя кайданкамі.

Сцэна 4

Батанічны сад караля Фердынанда Першага Габсбурга ў Празе. Са сцэны тырчаць невялічкія дэкаратыўныя дрэўцы, сярод якіх стаіць лава. Над ёй свеціцца лічба – 1540 год. На лаўцы сядзіць Шэф службы асабістай аховы караля. Гэта непрыкметны чалавек у чорным гарнітуры з навушнікам у левым вуху. Да лавы няпэўнай паходкай набліжаецца стары садоўнік. Ён абапіраецца на лапату, з якой ён толькі што корпаўся ў зямлі. Мы з цяжкасцю пазнаем у садоўніку Доктара. Той абсалютна сівы, з яго сышлі ўсе сокі жыцця. Ён сядзе ля каралеўскага ахоўніка.

Доктар. Добрэ рано, панэ шэф каралеўскай аховы! Якое дзіўнае надвор'е!

Ахоўнік. Добрэ рано, панэ італьянскі садоўнік! Красавік у Празе – прыемная пара.

Доктар. Гэта вы будзеце весці дадатковае інтэрв'ю са мной?

Ахоўнік. То не інтэрв'ю нават. У Службы асабістай аховы Яго Вялікасці Фердынанда Першага ўзнікла да вас некалькі пытанняў. Вы, уласна, ужо прайшлі выпрабавальны тэрмін у шэсць месяцаў і нам трэба было змяніць ваш часовы дазвольны бэдж на перманентны. Да нас паступілі вашыя паперы, я асабіста пільна праглядзеў іх і заўважыў некаторыя несутыкі. Вы працуеце на палацавым перыметры першай ахоўнай катэгорыі, на яе выходзіць свецкае кіраўніцтва Аўстрыйскай імперыі, кароль і чальцы двара. Таму хацелася б асабіста пацвердзіць ваш clearance.

Доктар. Я рады буду вам дапамагчы.

Ахоўнік. На інтэрв'ю эйчарам каралеўскай гаспадарчай службы вы казалі, што маеце досвед у батаніцы.

Доктар. Я не гаварыў, што маю досвед у батаніцы. Я казаў, што вучыўся медыцыне ў Падуі. І гэтаксама я казаў, што батаніка гэта анатомія дрэваў. І што той, хто ведае медыцыну, заўсёды будзе дасведчаны, як не зашкодзіць раслінам.

Ахоўнік. Хацеў бы патлумачыць. Да вашых дзеянняў у нас пытанняў няма. Вы пашырылі тэрыторыю парка, упрыгожылі ландшафт. Проста ў вас крыху занадта пакручастая біяграфія. Вы сядзелі ў турме?

Доктар. Гэта па непаразуменні. Судзімасць тая знятая.

Ахоўнік. І ў Маскве таксама былі ў вас праблемы.

Доктар. Праблемы ў Маскве ў Празе – гонар. Ці не так?

Ахоўнік. І вашы рэкамендацыйныя лісты. Вы прадставілі вельмі красамоўны допіс біскупа Пазнанскага, Яна.

Доктар. Так, Ян з Княжатаў Літоўскіх - мой добры сябра яшчэ па Вільні! Можа і апошні сябра!

Ахоўнік. Сапраўды, у гэтым лісце дадзена асоба вельмі вас нахвальвае, адзначае вашу шырокую эрудыцыю, востры розум ды літасцівае сэрца. Рашэнне па працаўладкаванні прымалася ў тым ліку на падставе гэтага дакумента. Дык вось, гэтая рэкамендацыя болей не дзейсная. Я вымушаны яе прыбраць з вашай асабістай справы.

Доктар. Чаму так?

Ахоўнік. Яна падавалася ў час, калі яе аўтар ужо памёр.

Доктар. Біскуп Ян сканаў?

Ахоўнік. Яшчэ ў пазамінулым годзе.

Доктар маўчыць. Ахоўнік працягвае.

Ахоўнік. Вось, яшчэ незразумела. За ўсю сваю кар'еру вы працавалі па спецыяльнасці меней за год. У Кёнігсбергу, у 1530-м?

Доктар. Яшчэ я лекаваў біскупа Яна ў яго віленскім жыцці.

Ахоўнік. Ян не можа пацвердзіць вашыя словы. Да таго ж у ягонай рэкамендацыі няма ніводнага слова пра вашы кампетэнцыі медыка. Там адзначаюцца гуманітарныя заслугі і нават нейкае (Ахоўнік робіць паўзу). Кнігавыданне? Вы займаліся кніжным друкам?

Доктар. Так, быў такі перыяд.

Ахоўнік. Гледзячы па дакументах, даволі працяглы перыяд. З 1517 ажно па 1532.

Доктар. Я пачынаў у Празе.

Ахоўнік. І дзе вашы кнігі?

Доктар. Я таму і не ўносіў гэтую актыўнасць у Curriculum Vitae. Тут няма чым ганарыцца. Грохнуў на тое лепшыя гады і нічога не засталася. Усё сышло бы вада ў зямлю.

Ахоўнік. Дадатковае пытанне ўзнікла з вашым саманайменнем. На вашым часовым бэдзжы, які выдадзены вам на выпрабавальны тэрмін, па вашай прапанове напісана «Італьянскі садоўнік».

Доктар. Так, таму што я вучыўся ў Падуі.

Ахоўнік. Але на ўсіх астатніх дакументах з мінулых месц працы пазначана: «Доктар Рускі». Ці - «Доктар Рус».

Доктар. Проста яны ўвесь час называлі мяне палякам. Я з гэтым не пагаджаўся і прасіў пісаць, што рускі. Ну, а пасля эпизоду ў Маскве...

Ахоўнік. А што за эпизод у Маскве?

Доктар. Пазнаёміўся з аматарамі кніг. І з той пары стаў італьянцам.

Ахоўнік. Але так не можна. Нельга ўсё жыццё займацца кнігавыданнем, а потым прыязджаць у Прагу і рэкамендавацца на пасаду каралеўскага садоўніка вялікім знаўцам дрэваў. Нельга ўсё жыццё быць рускім, а потым у адзін дзень перакідвацца ў італьянца.

Доктар. То, мабыць, шлях мой. Панам Богам даны. Тое, што трэба мне - не патрэба людзям. Пайшоў ва-банк і збанкрутаваў.

Ахоўнік. Не дрэннае банкруцтва! Садоўнік караля! Вырасылі пажыць раскошна?

Доктар. Памерці ціха. Усё, што я хачу. Памерці ціха. За гэтым і прыехаў.

Ахоўнік. Шлях ваш, «панам Богам даны», занадта пакручасты, як па мне. Што за кнігадрукар без кніжак? Што за пісьменнік, якога ніхто не чытаў? З рэкамендацыямі ад мёртвых святароў? Рашэнне па працаўладкаванні вашым прымаў Яго Вялікасць Фердынанд. Яму пярэчыць я не буду. Але бяру вас пад нагляд (Ахоўнік паказвае на малапрыкметную камеру, замацаваную на адным з дрэваў). І што да бэдзжы. Вось ваш перманентны. Тут напісана тое, што паўсюль у паперах вашых. Падману не люблю. «Доктар Рус».

Доктар. «Рус»? Вы ведаеце, што яны са мной зрабілі? Тыя «русы»? Дазвольце напісацца хаця б «Раўсам»!

Ахоўнік. То можна. Выпраўце асадкай. Мы зробім новы, з «Раўсам». Галоўнае – не маніце вы людзей. Не рэкамендуйцеся «садоўнікам з Італіі»! Працуйце, Доктар Раўс! Расціце сад у

славу караля і Бога!

Ахоўнік сыходзіць.

Доктар застаецца адзін. Глядзіць на дрэўца, што расце непадалёку.

Доктар. Мінулае разварушыў. І дыхаць цяжка ад таго, што было. «Расціце сад!»! «Вы - рускі», «вы - паляк!»! Абрэдла!

Доктар устае, абাপіраючыся на лапату падыходзіць да дрэва, мацае пупышкі на галінах.

Доктар. Набухлі, хутка будзе росквіт (Глядзіць пад ногі). Глядзі ты, парасткі пайшлі! Я іх не саджаў! Гэта не маёй руплівасці здабытак!

Доктар сядзе на лаву, ягоны твар яснее.

Доктар. Усе шрыфты забралі, загінулі друкарскія станкі. І пражскі, і віленскі. Няма больш і майстэрняў, тыгеляў і кук. І кніжак больш няма. Пры мне. Але зерне ўпала. Так, Слова – Бог, але не для таго, каб людзі страх вялікі перад кнігай мелі. Не каб маўчалі, усё наадварот! Праз слова з намі вечнасць размаўляе. І можна знішчыць кнігу, але не можна – слова. Спалілі маё дрэва, карэнне парубілі ўшчэнт. Так, больш не будзе лісця, бо не адкуль атожылку ўзяцца. Здавалася б, ніякай больш надзеі. Няма больш дрэва, але будзе бор. Мае словы ў глебе. І неўзабаве ўзйдзе зерне. Прадвесне зменіцца вясной маёй радзімы. І ўспомняць пра мяне. Маё маўленне і мая любоў, мой Бог, мой клопат - стануць бачны людзям. І мільёны скажуць, услед за мной, той мовай, за якую біўся.

Доктар ўдзячна ўздымае галаву да гары.

Доктар (Нябёсам). Дзякуй за надзею! (Разважліва). Засталіся тыя асобнікі, што былі вынятыя ва Уроцлаве, некалькі кодэксаў купілі ў Вільні. То зерне ўпала. Чакаем на вясну! Што хутка прыйдзе! Бо ёсць закон прыроды! Зіма сканчаецца. Нават зацяжная! Нават та зіма, што доўжыцца стагоддзі! Чакаем на вясну!

Эпілог

Майстэрня інтралігатара ва Уроцлаве. Офісны стол, два стулы, на фліп-чарце – эскізы ды малюнкі фрагментаў дызайну рэнесансных вокладак. За сталом, заваленым кніжнымі абалонкамі і не апраўленымі папяровымі сшыткамі кніжак – майстар Інтралігатар ды Памагаты. Яны супольна корпаюцца з вялікім рукапісным манускрыптам. Крыху наводдаль – стос кніжак, выдадзеных некалі Доктарам. Святлом за сцэнай пазначаны год – 1571-ы.

Інтралігатар. Пераплёт, Марэчак, гэта наогул самае галоўнае ў кнізе. Бо ён дае адчуванне яе складу яшчэ да таго, як ты адкрываеш тэкст. Чытаць – цяжкая праца. Перад тым, як патанаць у ёй, трэба запэўніцца, што воды, у якія ты збіраешся заскочыць – духмяныя, а не смярдзючыя! Што ты не ў каналізацыю намыліўся! А як мы атрымліваем такую даведку! Толькі з вокладкі! Зараз, у нашу пару, усе пачалі пісаць! Кожны трэці – аўтар кніжкі! У кожнага бедака ёсць які-небудзь маленькі кодэкс у прыватнай бібліятэцы! Каня няма, а кодэкс - ёсць! Во дажыліся! Гэтыя – як іх там? Гэтыя друкарскія прэсы, пякельныя механізмы, запаланілі прастору ўсялякімі таннымі сшытачкамі!

Памагаты. Але ж мы звязаныя з гэтымі прэсоўшчыкамі! Бо чым болей кніг, тым больш у нас працы!

Інтралігатар. Наша мастацтва зрабілася бачным, запатрабаваным. Больш запатрабаваным за іхняе рамяство! Гэтае іх калупанне з літаркамі, тэкстыкамі, гэтае іх рэ-га-да-ванне стылю!

Адціснутай паперы зараз шмат, а вось абалонкі толькі ў лепшых кніжак! Мы ставім пячатку якасці – вокладку! І нашая вокладка адразу кажа, ці варта чытаць!

Памагаты. І Уроцлаўская школа пераплёту гэта ого-го!

Інтралігатар. Ого-го, канечне! І ты, Марычак, маеш гонар працаваць з самым дасведчаным інтралігатарам Уроцлава! Ты ж бачыш, якія пачэсныя ў мяне замовы! Ад пракурораў месца! Таму я і не плачу табе грошай! Бо той вопыт, які ты атрымліваеш – бяспэжны!

Памагаты. Але часам хацелася б усё ж такі пад'есці!

Інтралігатар. Пад'еш як станеш майстрам! На, прашый вось тут! Калі не прашыць яшчэ раз – разлезецца! Вялікую кнігу напісалі паны пракуроры!

Памагаты. А якая вокладка патрэбна тут?

Інтралігатар. Заможная, але не лёгкадумная! Гэта – не прости тэкст. Яго не трэба заахвочваць чытаць! Гэта тэкст для адмыслоўцаў. Дзяржаўны тэкст!

Памагаты. Вы ж ведаеце крыху, як чытаць! Якую назву мае?

Інтралігатар. Вось, разбірай па складах: «Лі-бер про-ку-ра-то-рум!» Liber procuratorum! Гэта склад пракурорскіх запісаў ад 1535 па 1571 гады. Усё, што розная погань на Уроцлаўскай зямлі рабіла – тут старанна фіксавалася. Апісанне зладзействаў, прысуды – усё!

Памагаты. Сапраўды дзяржаўная кніжка! Ажно страшна яе кранаць!

Інтралігатар. Страшна яму! Давай, нясі вунь тую вялікую скураную абалонку!

Памагаты (Прыладжваючы абалонку). Здаецца, тут неяк непрыгожа атрымліваецца. Трэба фарзац умацаваць дадатковай паперай.

Інтралігатар. Згодны, Марэчак! Згодны з табой! Нясі паперу!

Памагаты заходзіць за кулісы і хутка вяртаецца.

Памагаты. Дык скончылася! Няма болей паперы. Зараз тры тыдні чакаць, як новую падвядуць.

Інтралігатар. Спадары пракуроры тры тыдні чакаць не будуць. Яны нам, Марэчак, вушы адкруцяць.

Памагаты. Дык што рабіць?

Інтралігатар. Дык няма ніякай бяды. Бач вон вежу з фаліянтаў? Гэта паны пракуроры прывезлі, як расходнік нам для працы. Сказалі, што калі будуць патрэбныя падкладкі для ўмацавання вокладкі ці там ілюстрацыі нейкія – можна адтуль выдзіраць.

Памагаты. Проста з кніжак? Паноў пракурораў?

Інтралігатар. Гэта не кніжкі пракурораў. Гэта кніжкі, якія былі сканфіскаваныя гадоў пяцьдзясят таму ў нейкага рускага. Смела дзяры з іх паперу ды давай мне!

Памагаты раскрывае адзін са скарынавых кодэксаў.

Памагаты. Тут напісана «Бі-в-лія»! А тут - «Эк-ле-зі-яст»! Гэта Святое Пісанне, пан Інтралігатар! Як можна яго разбіраць?

Інтралігатар. Так, спадары пракуроры і пра гэта папярэдзілі! Але гэта не сапраўднае Святое Пісанне! Ты ж бачыш, якімі літарамі яно напісана! Гэта кірылічны шрыфт! Праваслаўная ерась! Гэтыя сатанінскія скажэнні Боскіх заветаў у любым разе не прыдатныя для распаўсюду! Дык тут хаця б спатрэбяцца для добрай справы!

Памагаты. Ой, я нешта не пэўны, што можна з Бібліі старонкі рваць! Ірвіце, пан Інтралігатар лепей вы самі!

Памагаты падносіць кодэкс майстру, той хуткім рухам выдзірае з яго старонку.

Майстра. На, клей пад вокладку! Гэта макулатура! Макулатура, Марачак!

Уключаецца вельмі гучна прыпеў песні It's the end of the world групы R.E.M. Пад гэтую

музыку Інтралігатар і Памагаты працягвае церушыць Доктарава выданне. Раптам свет згасе і ўсталёўваецца поўная цішыня. У гэтай цемры на светлавым табло, дзе пазначаліся даты дзеянняў, з'яўляюцца літары тэксту. Яны ўзнікаюць і складаюцца ў словы рытмічна, як быццам бы нехта набірае тэкст на клавiятуры.

як звяры
што блукаюць у пушчы
ад нараджэння
ведаюць сховы свае
як птушкі
што лётаюць у паветры
помняць
гнёзды свае
як рыбы
што плаваюць у моры
і ў рэках
чуюць віры свае
і як пчолы
бароняць
вуллі свае
гэтак і людзі да месца
дзе нарадзіліся
і ўзгадаваны ў Бозе
вялікую
ласку
маюць